

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Факультет психології

Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

На правах рукопису

Тарасюк Анастасія Юліївна

**Соціально педагогічний супровід дітей з розумовою відсталістю в
умовах інклюзивно-ресурсного центру**

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня: бакалавр

за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

галузі знань 23 Соціальна робота

за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка»

Рівень вищої освіти: перший

Науковий керівник:

Гук Ольга Федорівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Допустили до захисту в ДЕК

Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Завідувач кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Чернуха Надія Миколаївна.

Київ – 2023

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ПІДХОДІВ З ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ	5
1.1 Сутність поняття «соціально-педагогічний супровід».....	5
1.2.Визначення розумової відсталості	7
1.3. Зміст соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру	13
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	16
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ	18
2.1. Організація та методи дослідження	18
2.2 Дослідження ставлення громадськості до людей із розумовою відсталістю.....	18
2.3. Дослідження рис характеру дітей із розумовою відсталістю	27
2.4. Дослідження соціалізації та інтеграції дитини з розумовою відсталістю.....	29
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	41
РОЗДІЛ III. РЕКОМЕНДАЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ІЗ ДІТЬМИ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ	42
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	46
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність. Наслідком погіршення стану здоров'я населення є збільшення кількості народжуваних дітей з порушенням розвитку.

На жаль, діти з порушенням розвитку в різних країнах світу являються розповсюдженим явищем, проте в Україні воно особливо загострюється. Стан здоров'я населення різко погіршується, що обумовлено екологічним неблагополуччям, збільшенням кількості та складності хвороб, відсутністю кваліфікованої медичної допомоги, не дотриманням правил здорового способу життя та іншими причинами.

У всьому світі розумова відсталість є досить поширеною проблемою і становить від 1% до 3% населення. Приблизно 75% осіб, які мають цей стан, відносяться до категорії з легкою відсталістю (з IQ більше 50). Інші особи, тобто ті, у кого IQ менше 50, складають приблизно 4 на 1000 населення віком від 10 до 14 років.

Тому дана проблема завжди буде актуальна і повинна знаходитись у фокусі психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів.

Мета дослідження: дослідити особливості соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Об'єкт дослідження: процес соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Предмет дослідження: особливості соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Завдання:

1. Аналіз науково-методичної літератури з питання соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю.
2. Провести дослідження складових соціально-педагогічного супроводу дитини із розумовою відсталістю.
3. Вдосконалити програму успішної соціалізації дітей із розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

У роботі використані такі загальнонаукові методи:

Теоретичні методи – аналіз, систематизація та узагальнення теоретичних соціально-педагогічних даних з проблеми дослідження;

Емпіричні методи – авторський опитувальник (думка громадськості, риси характеру дітей із розумовою відсталістю), методики «кінетичний малюнок сім'ї», «Дім-Дерево-Людина», «Який я?», методика Рене Жиля; спостереження; також у роботі використовувались математичні методи для опрацювання результатів дослідження.

Вибірка: діти із розумовою відсталістю молодшого шкільного віку, працівники інклюзивно-ресурсного центру.

Експериментальна база дослідження: Інклюзивно-ресурсний центр № 8 Святошинського району м. Києва.

Апробація результатів дослідження була опублікована у тезах «Особливості розвитку особистості дитини із розумовою відсталістю» на форумі «ДИТИНА У ТРИВОЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РОЗВИВАЛЬНІ І ВІДНОВЛЮВАЛЬНІ ПРАКТИКИ» (31 травня – 1 червня 2023 року).

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків списку використаних джерел, у кількості 67 джерел, та 9 додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ПІДХОДІВ З ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

1.1 Сутність поняття «соціально-педагогічний супровід»

Соціально-педагогічний супровід людини – це процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних педагогічних дій, які допомагають людині зрозуміти життєву ситуацію, забезпечують людині саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається [40].

Соціальна педагогіка розглядає соціально-педагогічний супровід як соціокультурний процес індивідуального розвитку особистості.

Можемо виділити такі завдання соціально-педагогічного супроводу включають, але не обмежуються наступними аспектами:

- *Соціальна адаптація:* Допомога особам у важкому життєвому становищі розвивати соціальні навички, встановлювати стосунки з іншими людьми, включатися в суспільство та уникати соціальної відчуженості.
- *Освітнє супроводження:* Забезпечення доступу до освіти, підтримка освітнього процесу, надання індивідуальних освітніх програм, а також розвиток навичок навчання і самостійності.
- *Кар'єрна орієнтація та професійний розвиток:* Надання консультацій і підтримки у виборі професійного шляху, навичок пошуку роботи, підготовка до працевлаштування та надання підтримки на робочому місці.
- *Психологічна підтримка:* Надання емоційної та психологічної підтримки, виявлення і розв'язання проблем, підтримка самооцінки та впевненості в собі, а також розвиток міжособистісних навичок.
- *Соціальне забезпечення:* Допомога в отриманні соціальних послуг, фінансова підтримка, отримання медичної допомоги та інших соціальних пільг.

- *Робота з сім'єю*: Підтримка родини та розвиток батьківських навичок, підтримка у вирішенні сімейних проблем та розвиток сприятливого соціального середовища.

Важливо зазначити, що соціально-педагогічний супровід змінюється відповідно до конкретних умов і потреб осіб, які отримують підтримку. Він є необхідною складовою соціальної роботи та соціальної педагогіки, спрямованою на поліпшення якості життя людей та допомогу їм у соціальній адаптації.

Вчені цього підходу виділяють три основні критерії, за якими можливо зробити висновок, що процес супроводу є ефективним та сприяє розвитку особистості та її успішній соціалізації:

1. *Когнітивний критерій* - самостійне розуміння та визначення особистістю своєї ідентичності, усвідомлення власних схильностей, потреб і здібностей, а також використання їх для особистісного розвитку та самореалізації. Цей процес допомагає людині знайти своє місце в житті і самостійно визначитися професійно.

2. *Мотиваційно-ціннісний критерій* - передбачає, що особистість формує свої власні духовні та моральні цінності, а також мотиви, що визначають провідну діяльність на кожному етапі свого життя. На основі цих цінностей та мотивів формується власний життєвий та професійний шлях особистості.

3. *Особистісно-діяльнісний критерій* – це можливість особистості реалізуватися в сфері спілкування та предметної діяльності.

Цей критерій передбачає створення в закладі освіти соціокультурного та психологічного середовища, яке дає можливість особистості задовольнити її різноманітні інтереси та потреби в діяльності.

Процес супроводу передбачає створення умов для учнів від рівня формування зацікавленості процесом провідної діяльності до рівня професійно-орієнтаційної індивідуальної роботи з кожною особою, формування самостійності виборів, побудови життєвих планів та прийняття рішень .

Отже, соціально-педагогічний супровід - це комплексний процес, який забезпечує підтримку та допомогу людям у складних життєвих ситуаціях, зокрема дітям, молоді, сім'ям, людям з особливими потребами або соціально незахищеним групам. Його основною метою є підтримка соціального, емоційного, освітнього та професійного розвитку цих осіб, а також створення сприятливих умов для їх інтеграції в суспільство. Соціально-педагогічний супровід включає індивідуальну роботу з особами, консультування, психологічну та педагогічну підтримку, організацію освітніх заходів, адаптацію до суспільного середовища та сприяння соціальній інтеграції.

1.2.Визначення розумової відсталості

Перше наукове визнання розумової відсталості запропонувала Американська Асоціація з інтелектуальної недостатності 1959 року.

Визначення розумової відсталості, яке зараз використовується SSA (Social Security Administration), відрізняється від того, яке використовується іншими професійними та пов'язаними зі здоров'ям організаціями. Концепція розумової відсталості, зокрема визнання того, що певна частина населення має когнітивний дефіцит, який значно заважає функціонуванню, є старою, хоча способи її визначення та вимірювання з часом змінилися. Шеренбергер (1983) описує стан, датований 1500 р. до н. в Єгипті, в якому були описані порушення розуму і тіла внаслідок пошкодження мозку.

Ранні визначення стану визнавали відмінності в розумових здібностях, які були пов'язані з порушенням функціонування. У 1845 році Есквіроль розділив розумову відсталість на дві основні категорії, засновані на виконанні мовленнєвих і мовних завдань. Сегуін (1866) визначив важкий дефект морального розвитку як основну характеристику розумової відсталості [62].

У західних країнах використовують такі назви: «людина з труднощами у навчанні», «людина з інвалідністю, пов'язаною з труднощами у навчанні», «інтелектуально неповносправний», «розумово неповносправний». Але ці терміни не підтверджують факт певних відхилень у розвитку, а лише називають один із наслідків справжньої проблеми.

Іноді в українських текстах офіційних перекладів міжнародних документів можна помітити використання терміну «розумова вада» відповідно до наших спостережень, що є абсолютно неприйнятним, бо він не є нейтральним і має оцінювальний характер. Цей термін підкреслює стигматизацію цього стану.

У 1994 році Всесвітня організація охорони здоров'я у класифікації хвороб (ВООЗ) 8-го, 9-го, 10-го перегляду та «Міжнародній класифікації психічних і поведінкових розладів» (МКХ, 1994), різні критерії природженого недоумства стала розглядати під єдиною назвою «*розумова відсталість*».

У процесі розвитку існує тенденція, коли прихильники певного напрямку намагаються описати сукупність факторів, що визначають розумову відсталість. Ці фактори включають етіологічні (причинні), патогенетичні (механізми порушення мозкової діяльності), клінічні, психологічні, соціокультурні, адаптивні, поведінкові та інші. Тому, можна сказати, що формується підхід, який враховує різні аспекти розумової відсталості.

За останнім визначенням, опублікованим у матеріалах ВООЗ до Всесвітнього дня здоров'я 2001 року, «*розумова відсталість* - це стан затриманого або неповного розвитку психіки, який у першу чергу характеризується порушенням здібностей, що виявляються в період дозрівання й забезпечують загальний рівень інтелектуальності, тобто когнітивних, мовних, моторних і соціальних здібностей». Підкреслюється, що в таких дітей «адаптивна поведінка порушена завжди».

Розумова відсталість присутня приблизно у 2-3 % населення. Його можна визначити як когнітивні здібності, які значно нижчі за середній рівень, і знижену здатність адаптуватися до навколишнього середовища. Початок стану відбувається в період розвитку, тобто від вагітності до 18 років [57].

Рівень порушення варіюється за ступенем тяжкості для кожної людини. Деякі з ранніх ознак можуть включати:

- Затримки в досягненні або нездатність досягти віх у розвитку моторики (сидіння, повзання, ходьба)

- Повільне навчання розмові або тривалі труднощі з мовленням і мовними навичками після початку розмови
- Труднощі з навичками самодопомоги та самообслуговування (наприклад, одягатися, митися та годувати себе)
- Погане планування або здатність вирішувати проблеми
- Поведінкові та соціальні проблеми
- Відмова в інтелектуальному розвитку або продовження дитячої поведінки немовляти
- Проблеми з встиганням у школі
- Нездатність адаптуватися або пристосуватися до нових ситуацій
- Труднощі з розумінням і дотриманням соціальних правил [55].

МКХ-10 класифікує наступні ступені розумової відсталості:

F70 Легка розумова відсталість

F71 Помірна розумова відсталість

F72 Важка розумова відсталість

F73 Глибока розумова відсталість

F78 Інші форми розумової відсталості

F79 Розумова відсталість, неуточнена[5].

- *F70. Розумова відсталість легкого ступеня.* IQ (англ. IQ — intelligence quotient – коефіцієнт інтелекту) 50—69 балів. Особи з легким ступенем розумової відсталості засвоюють мову із затримкою, проте вони здатні використовувати мову в щоденному спілкуванні, підтримувати розмови на побутову тематику і брати участь у клінічному опитуванні. Більшість з них також досягає цілковитої самостійності в навичках самообслуговування, хоч і темп розвитку цих функцій повільніший, ніж у нормотипових дітей. У більшості виникають проблеми з читанням і письмом. За відповідної допомоги та підготовки ці діти зможуть оволодіти базовими навичками догляду за собою, і їхня відсталість може бути значною мірою компенсована.

Люди з легкою розумовою відсталістю зазвичай розвивають соціальні та комунікативні навички. Академічні навички можна отримати до рівня 6 класу. За наявності належної підтримки люди з легкою розумовою відсталістю зазвичай можуть успішно жити в суспільстві, незалежно чи під наглядом, і 80% працюють (переважно на некваліфікованих або напівкваліфікованих роботах) [55].

- *F71. Розумова відсталість помірного ступеня.*

IQ - 35—49 балів.

Приблизно 10% людей з розумовою відсталістю входять до цієї категорії. Ці особи зазнають затримки в розвитку мовлення та мовних навичок, їх можливості у цій сфері обмежені. Вони також постають у відставанні у розвитку навичок самообслуговування та моторних навичок, і вимагають допомоги та контролю протягом усього життя. Шкільні успіхи таких осіб також обмежені, хоча деякі з людей з помірною розумовою відсталістю можуть набути адекватних комунікативних навичок та скористатися соціальними та професійними навичками, що їх навчають. Однак їх академічний рівень, як правило, не перевищує рівня 2-го класу. Життя дорослих осіб з помірною розумовою відсталістю в основному не може бути повністю незалежним. Проте, ці люди зазвичай є мобільними та фізично активними. Більшість з них можуть встановлювати контакти та спілкуватися з іншими людьми, а також брати участь в простих соціальних взаєминах.

- *F72. Тяжкий ступінь розумової відсталості*

IQ 20—34 балів.

Ця категорія подібна до помірної розумової відсталості в термінах клінічної картини та ознак органічного ураження центральної нервової системи. Так само, як у випадку осіб з помірною розумовою відсталістю, для цих людей характерним є низький рівень засвоєння різних навичок. Однак принципова відмінність між помірною та тяжкою розумовою відсталістю полягає в тому, що особи з цією категорією мають виражені моторні відхилення або інші клінічні прояви, що свідчать про серйозне органічне

ураження.

- *F73.Глибокий ступінь розумової відсталості*
IQ нижчий від 20.

Такі особи мають значні обмеження у розумінні та виконанні інструкцій. Більшість з них мають обмежені моторні можливості або малорухомість, а також страждають від нетримання сечі та калу. Вони можуть розуміти лише найпростіші форми невербального спілкування, не здатні самотійно дбати про себе і потребують постійної допомоги та контролю.

Особи з важкою розумовою відсталістю можуть навчитися говорити та спілкуватися, хоча їх мова буде обмеженою. Вони можуть виконувати прості завдання самообслуговування за умови присутності нагляду. Координація рухів в них погана [5].

Розумова відсталість у дітей може мати різноманітні причини. Основні фактори, які можуть спричинити розумову відсталість, включають:

- *Генетичні порушення:* Деякі хромосомні аномалії або генетичні синдроми, такі як синдром Дауна, Фрагільний X-синдром, синдром Феніляктонурії та інші, можуть призводити до розумової відсталості. У цих випадках генетичні зміни впливають на нормальний розвиток мозку.
- *Пренатальні ускладнення:* Порушення під час вагітності або під час народження дитини можуть спричинити ушкодження мозку і призвести до розумової відсталості. Наприклад, недостатня подача кисню до мозку (гіпоксія) під час народження може спричинити ушкодження мозку.
- *Вроджені інфекції:* Деякі віруси або інфекції, які передаються від матері до плода, такі як краснуха або цитомегаловірусна інфекція, можуть спричинити розумову відсталість.
- *Травми головного мозку:* Травматичні ушкодження головного мозку, отримані у ранньому віці, можуть мати негативний вплив на розвиток мозку та призвести до розумової відсталості.
- *Недостатнє надання догляду та стимуляції:* Недостатня стимуляція, любов та догляд в ранньому дитинстві можуть спричинити

затримку у розвитку і, внаслідок цього, розумову відсталість.

- *Отруєння:* Вплив шкідливих речовин, таких як свинець, ртуть або інші токсичні речовини.
- *Недостатній доступ до якісної медичної допомоги:* Відсутність доступу до вчасної діагностики та лікування медичних станів, які можуть впливати на розвиток мозку, таких як інфекції, гормональні порушення або недостатність поживних речовин, може спричинити розумову відсталість.
- *Негативні зовнішні фактори:* Шкідливі звички матері під час вагітності, наприклад, споживання алкоголю або наркотиків, можуть мати негативний вплив на розвиток мозку плода і призвести до розумової відсталості.
- *Інші медичні стани:* Деякі медичні стани, такі як епілепсія, автоімунні захворювання або генетичні порушення метаболізму, можуть мати вплив на розвиток мозку і призвести до розумової відсталості [56].

Важливо зазначити, що розумова відсталість може бути обумовлена комбінацією кількох факторів, і її причини можуть бути складними і індивідуальними для кожної дитини. Точна причина розумової відсталості часто встановлюється після детального медичного обстеження та оцінки дитини спеціалістами.

Розумова відсталість є постійним станом, однак більшість осіб із розумовою відсталістю можуть отримати комплексні, індивідуальні програми, які спрямовані на навчання адаптаційним навичкам, необхідним для підвищення їхнього рівня самостійності: читання, письмо та базова математика, турбуючись про особисті потреби. (тобто одягання, купання), спілкування з іншими, життя вдома (тобто приготування їжі, прибирання будинку), соціальні навички (тобто манери, ігри), а також здоров'я та безпека. Соціальні програми також важливі для того, щоб людина з розумовою відсталістю набула самооцінки. У ранньому дорослому віці лікування також спрямоване на навчання професійним навичкам для підтримки працевлаштування; залучення до робочої сили покращує навички адаптації та

успішність життя в громаді. Емоційна підтримка сім'ї також є невід'ємною частиною лікування [51].

Отже, розумова відсталість - це стан, який має різноманітні причини, пов'язані з порушенням розвитку протягом періоду дозрівання, і характеризується порушенням пізнавальної діяльності та адаптивної соціальної поведінки. Це стан, який виявляється у різному ступені та може мати різні причини, включаючи порушення розвитку у ранньому дитинстві або генетичні фактори. Основними ознаками розумової відсталості є обмеження у пізнавальних здібностях, виконавській функції та соціальній адаптації.

1.3. Зміст соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру

За визначенням постанови Кабінет Міністрів України (КМУ) «Інклюзивно-ресурсний центр є установою, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи (далі - комплексна оцінка) та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу» [6].

Батьки дітей у віці від 2 до 18 років, які відчують хвилювання щодо розвитку своєї дитини, незалежно від наявності інвалідності або постановки діагнозу, мають можливість звернутись до інклюзивно-ресурсних центрів

Інклюзивно-ресурсні центри:

1. Проводять комплексну оцінку з метою визначення особливих освітніх потреб дитини.
2. Розробляють рекомендації щодо освітньої програми для дитини з особливими освітніми потребами.
3. Надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.

4. Педагогічні працівники інклюзивно-ресурсних центрів беруть участь у роботі команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у школах і дитсадках.

5. Проводять моніторинг динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік.

6. Надають консультації та методичну допомогу вчителям і вихователям з питань організації інклюзивного навчання.

7. Консультують батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно зарахування до закладів освіти.

8. Надають психологічну допомогу, проводять бесіди з батьками (законними представниками) дітей з особливими освітніми потребами [8].

Соціально-педагогічний супровід дітей з розумовою відсталістю в інклюзивно-ресурсному центрі має на меті забезпечення повноцінної соціалізації та інтеграції дитини в оточуюче середовище. Для цього соціальний педагог може виконувати наступні завдання:

1. Розробка та впровадження індивідуальних соціально-педагогічних планів для кожної дитини з розумовою відсталістю, з урахуванням її потреб та можливостей. Соціальний педагог співпрацює з іншими фахівцями, батьками та учасниками освітнього процесу для планування і реалізації цих планів.

2. Організація та проведення різноманітних заходів, що сприяють соціалізації дітей з розумовою відсталістю та інтеграції їх у групу ровесників. Соціальний педагог може використовувати різні методи і форми роботи, наприклад, тренінги, ігри, театралізовані вистави тощо.

3. Підтримка батьків у процесі виховання дитини з розумовою відсталістю. Соціальний педагог може проводити індивідуальні консультації, тренінги та семінари для батьків, щоб допомогти їм зрозуміти особливості розвитку своєї дитини та сприяти її успішному розвитку.

4. Створення сприятливого середовища для розвитку дітей з розумовою відсталістю в інклюзивно-ресурсному центрі. Соціальний педагог може забезпечувати взаємодію між дітьми, створювати спеціальні умови для

розвитку інтелектуальних, соціальних та емоційних навичок, організовувати спільні заходи з участю дітей з розумовою відсталістю та їх ровесників.

5. Робота з педагогічним колективом інклюзивно-ресурсного центру щодо підвищення їх кваліфікації та навичок роботи з дітьми з розумовою відсталістю. Соціальний педагог може проводити тренінги, семінари, консультації для педагогів та сприяти їхній професійній підготовці.

6. Сприяння професійному розвитку дітей з розумовою відсталістю, наприклад, шляхом організації стажувань, практик, майстер-класів тощо. Соціальний педагог може сприяти залученню дітей до різних форм діяльності, що відповідають їхнім інтересам та здібностям.

7. Ведення документації та статистичних даних про роботу з дітьми з розумовою відсталістю в інклюзивно-ресурсному центрі. Соціальний педагог повинен вести облік і аналізувати результати своєї роботи, щоб вносити необхідні корективи та покращувати якість надання послуг [11].

Основні принципи супроводу включають:

- *Пріоритет інтересів особи, яку супроводжують:* Цей принцип ставить інтереси та потреби супроводжуваної особи на перше місце, забезпечуючи, що рішення та дії спрямовані на її благо та самореалізацію.

- *Безперервність супроводу:* Забезпечення постійної підтримки та допомоги протягом усього процесу. Це означає, що супровід не обмежується окремими етапами або періодами, а є постійним і доступним за потреби.

- *Комплексний підхід до супроводу:* Включення координованої роботи команди фахівців з різних областей. Це означає, що спеціалісти з різних сфер працюють разом, об'єднуючи свої знання та навички, щоб забезпечити всебічну та комплексну підтримку.

Таким чином, принципи супроводу включають пріоритет інтересів супроводжуваної особи, безперервність супроводу та комплексний підхід, який базується на спільній роботі команди фахівців.

В якості суб'єкта супроводу можуть бути задіяними:

- група дітей, що об'єднуються та організовуються у клас;

- конкретна дитина, котра потребує розроблення індивідуального освітнього маршруту [37].

Отже, соціально-педагогічний супровід дітей з розумовою відсталістю в інклюзивно-ресурсному центрі передбачає широкий спектр дій та заходів, що спрямовані на соціалізацію, інтеграцію та розвиток цієї категорії дітей. Результатом роботи соціального педагога має бути формування у дітей з розумовою відсталістю навичок та компетенцій, необхідних для повноцінного життя в суспільстві та досягнення максимально можливого рівня самостійності.

Крім того, соціальний педагог має планувати свою роботу з урахуванням індивідуальних потреб та особливостей кожної дитини з розумовою відсталістю. Це може включати роботу зі стимулювання розвитку мовлення, підвищення самооцінки, формування соціальної компетентності, навичок самообслуговування та ін.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Таким чином, проблема розумової відсталості ще недостатньо досліджена.

Важливо розуміти, що людина з розумовою відсталістю потребує уважного розвитку тих психологічних характеристик та практичних навичок, які не можуть розвиватися у них само собою, як це відбувається у інших людей. Соціально-педагогічний супровід передбачає розробку систематичних занять для кожної дитини з розумовою відсталістю у інклюзивно-ресурсному центрі. Процес соціально-педагогічного супроводу повинен бути безперервним, комплексним і залучати багатьох фахівців, а також передбачати організацію спеціального домашнього середовища.

Зазвичай спеціальні заклади є основними провайдерами підтримки дітей з розумовою недостатністю. Вони допомагають кожній дитині розвивати навички, необхідні для повноцінного життя, проводять діагностику, корекцію та реабілітацію, враховуючи можливості, обумовлені особливостями їхньої

недостатності. Один з таких закладів - інклюзивно-ресурсний центр, який надає широкий спектр послуг для дітей, що їх потребують.

Характер соціальної роботи з дітьми з розумовою недостатністю визначається специфікою їхнього життєвого досвіду, що, в свою чергу, вказує на необхідність індивідуалізації форм і методів роботи.

Також важливим аспектом роботи соціального педагога є сприяння інклюзивному середовищу, де діти з розумовою відсталістю можуть бути повноцінними учасниками навчального процесу та соціального життя. Для цього можуть бути запроваджені спеціальні програми та проекти, які стимулюють інклюзію та допомагають забезпечувати рівні умови для розвитку кожної дитини.

Усі дії та заходи соціального педагога мають бути орієнтовані на досягнення максимального соціального, психологічного та освітнього розвитку дітей з розумовою відсталістю та забезпечення їхнього повноцінного інтегрування в суспільство.

Завдання соціального педагога із дітьми з розумовою відсталістю може бути складним та вимагати від нього широкого спектру знань та навичок. Проте, діти з розумовою відсталістю потребують особливої уваги та підтримки, і робота соціального педагога може значно сприяти їхньому успішному розвитку та інтеграції в суспільство.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

2.1. Організація та методи дослідження

У дослідження за мету було поставлену визначення особливості розвитку особистості розумово відсталого дитини, а саме: її комунікативної та міжособистісної сфери, самостійного прийняття рішень і самовизначення, дослідити сформованість цих компонентів.

Дослідження особливостей розвитку особистості дітей із розумовою відсталістю було проведено в Інклюзивно-ресурсному центрі № 8 Святошинського району м. Києва.

Було реалізовано наступні завдання:

- проведено опитування серед громадськості;
- проведено опитування серед працівників інклюзивно-ресурсного центру стосовно поведінки і характеру дітей з розумовою відсталістю.
- проведені методики стосовно дослідження особистості, емоційно-вольової сфери («Дім - Дерево – Людина» Бука, «Кінетичний малюнок сім'ї» Р. Бернс і С.);
- методики вивчення комунікативної/міжособистісної сфери(методика Рене Жиля);
- проведено спостереження за самостійною і груповою діяльністю дитини;
- спостереження за виконанням спеціально поставлених задач.

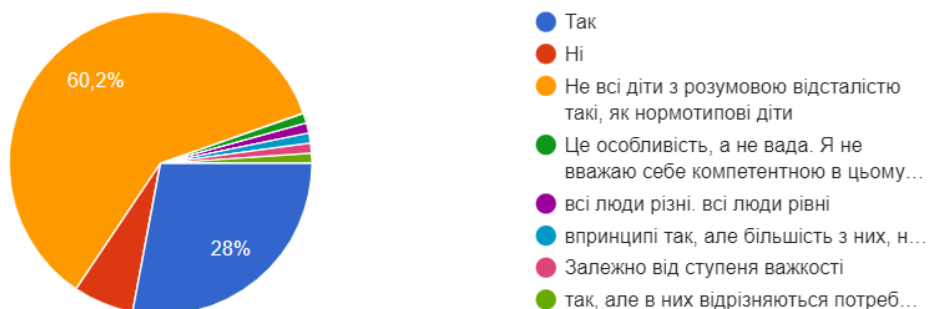
2.2 Дослідження ставлення громадськості до людей із розумовою відсталістю

Методом збору інформації слугував авторський тестовий опитувальник українською мовою (див. додаток А). Всього в опитуванні 12 запитань. Опитування проводилось серед української молоді.

В опитуванні взяли участь 93 респондентів.

1. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що діти з розумовою відсталістю - такі само як і всі?

93 ответа

28% респондентів вважають, що діти з розумовою відсталістю не відрізняються від нормотипових дітей, а 6% - ні.

Більшість опитуваних зазначили – 60,2%, що не всі діти з розумовою відсталістю є такими, як нормотипові.

Також ми маємо 5,8% відкритих відповідей, де респонденти пояснювали і висловлювали стосовного даного питання:

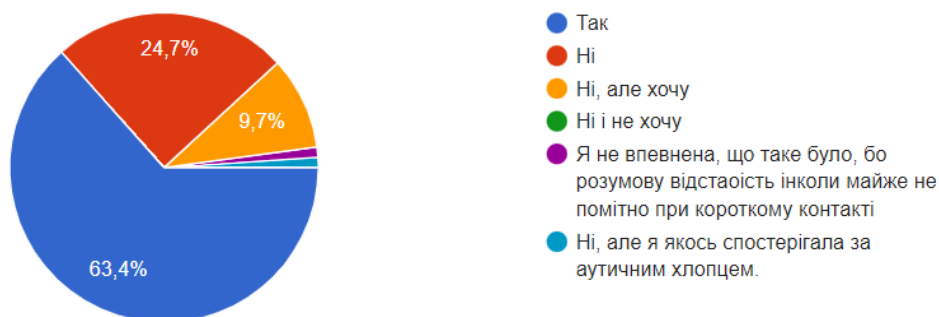
- Це особливість, а не вада. Я не вважаю себе компетентною в цьому питанні. Наразі, суспільство потребує змін. Поки в нас існує дискримінація, жарти з приводу зайвої хромосоми і діти, яким не пояснюють, що люди з розумовими вадами такі ж люди, але просто потребують більшої уваги і розуміння, ми не зможемо стати на сходинку ближче до прогресивного і інклюзивного суспільства. Вони варті того, щоб отримувати таку допомогу, яка їм потрібна і жити в тих умовах, яких вони потребують. Суспільство повинно з розумінням відноситися до них. Вони - такі самі люди. Особливі, але теж люди. Вони мають право на комфортні для себе умови, дружню атмосферу і розуміння оточуючих

- Залежно від ступеня важкості
- всі люди різні. всі люди рівні

- впринципі так, але більшість з них, на мою думку, потребують допомоги або як мінімум розуміння, але не треба ставитися прямо як до "хворих"

2. Чи доводилось вам спілкуватись з людиною з розумовою відсталістю?

93 ответа

63,4% опитуваних зазначили, що вони мають досвід спілкування з людьми з розумовою відсталістю.

24,7% такого досвіду не мали.

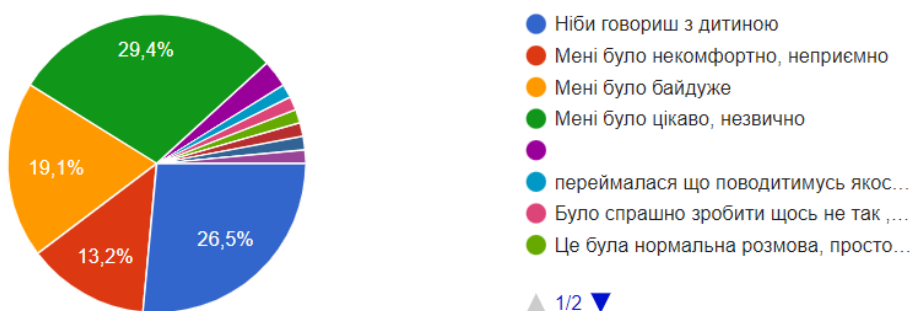
9,7% респондентів хотіли б поспілкуватися із людиною із розумовою відсталістю

Також маємо 2,2% відкритих відповідей:

- Ні, але я якось спостерігала за аутичним хлопцем
- Я не впевнена, що таке було, бо легку розумову відсталість інколи майже не помітно при короткому контакті.

3. Якщо так, то які були ваші враження від спілкування?

68 ответов

68 людей з усіх опитуваних мали досвід спілкування з людьми із розумовою відсталістю.

У 29,4% респондентів склалось враження, що вони ніби говорять з дитиною.

13,2% було некомфортно або неприємно спілкуватися з даною категорією людей.

29,4% було цікаво і незвично під час спілкування з людиною з розумовою відсталістю.

11,8% опитуваних мають свої відповіді і думки:

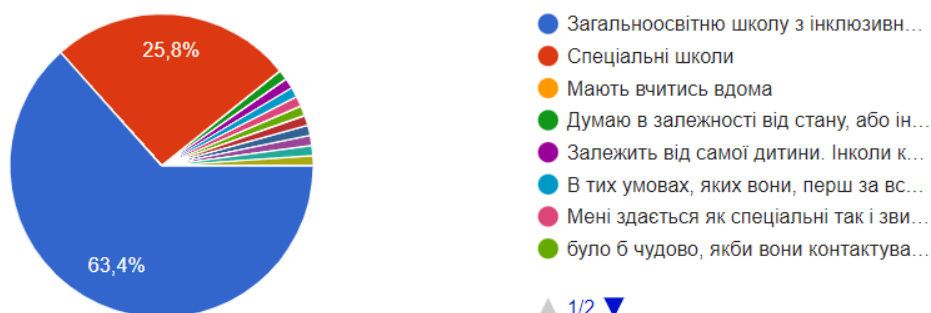
- Було страшно зробити щось не так, образити людину
- Це була нормальна розмова, просто люди не мають терпіння
- Я не завжди чітко розуміла, що саме він каже, але дискомфорту чи чогось такого не відчувала.

- Він був моїм однокласником, з ним можна було нормально поговорити інколи, але більшу частину часу він був дуже не комфортним для мене.

- Мені шкода ту людину, але це сталося через жахливу історію з тим, як його матір намагалась викинути його, коли він був немовлям, це справді виглядало жахливо, те, як він майже не міг говорити і рухатись, а ще його очі справді нагадували чисті очі дітей.

4. Які навчально-виховні заклади повинні відвідувати діти з розумовою відсталістю?

93 ответа

▲ 1/2 ▼

63,4 % опитуваних відповіли, що діти з розумовою відсталістю мають відвідувати загальноосвітню школу з інклюзивними класами.

25,8% вважають, що такі діти мають ходити до спеціальних шкіл.

10,8% мають свою думку стосовно цього питання:

- У тих умовах, яких вони, перш за все, потребують. З однієї сторони, їм потрібна спеціалізоване навчання і мати поруч обізнаних з цього плані людей. З іншої ж, думаю, що їм хочеться бути часткою соціуму, але і діти не квіточки. Деякі з них дуже жорсткі. Треба постійно пояснювати дітям значущість і рівність всіх. Я тільки за їх перебування в соціумі, але мені лячно за ставлення інших до них. Дискримінацію можна зменшити до мінімального показника, але не викоринити. Це може стати одиничними випадками, але буде траплятися. Я боюсь, що їх можуть травмувати такі коментарі чи ставлення. Навіть якщо випадки одиничні, воно залишається в пам'яті. Тому, які заклади для них кращі? Я не знаю. Знову ж, суспільство потребує змін, і ми і є першою сходиною до них.

- На мою думку, залежить від рівня відсталості. Інклюзивні класи це чудово, але страшно, що це може перетворитись на тортуру для дитини, через інших дітей. Тому, в залежності від потреб та можливостей дитини, слід підбирати безпечніший для неї варіант: або інклюзивний клас, або спеціальна школа.

- Інклюзивні класи або спеціальні школи.
- В залежності від ступеню розумової відсталості
- Думаю в залежності від стану, або інклюзивні класи, або спец школи
- думаю, батьки (нормальні), повинні реєструвати свою дитину в ту школу, що буде комфортно їхній дитині
- було б чудово, якби вони контактували з "нормальними" дітьми, але мали додаткову допомогу, типу вчителя/вчительки, які знаються на цьому

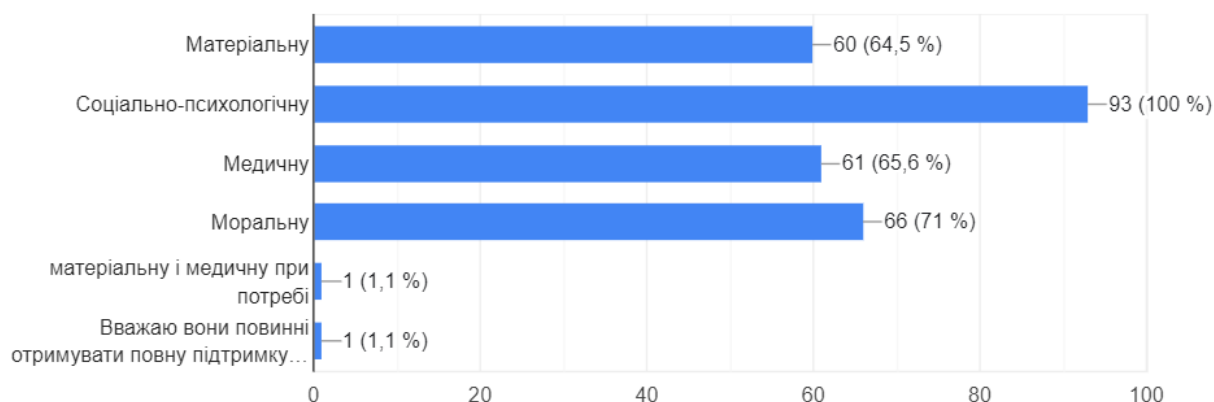
і можуть допомогти, але не постійно поруч, якщо не потрібно і було б супер без булінгу.

- Залежить від самої дитини. Інколи краще, щоб такі діти були окремо, а інколи взагалі немає різниці. Це залежить від ситуації

- Тут теж не певна. Звісно всі діти мають право на те щоб вчитися разом (загальноосвітня школа), але також я не певна, що там зможуть дати усе потрібне цим дітям. Вихід, можливо, це пристосовувати зш до того, щоб люди з розумовою відсталістю і нормотипові діти мали усе потрібне для якісного навчання.

5. Яку, на Вашу думку, необхідно надавати допомогу дітям з розумовою відсталістю? (можна декілька варіантів відповідей)

93 ответа

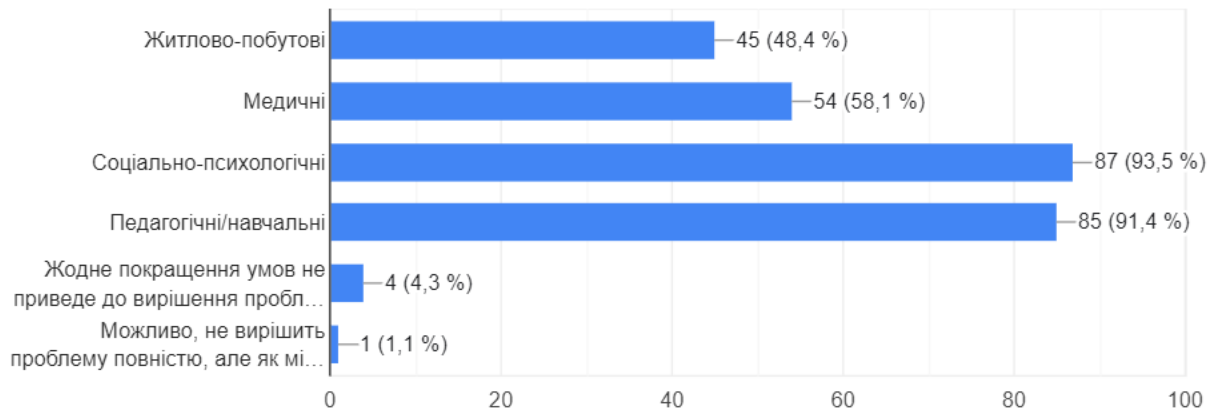

Опитувані люди вважають, що діти з розумовою відсталістю мають в першу чергу отримувати соціально-психологічну допомогу – 100%.

Також 71% респондентів зазначили, що такі мають отримувати моральну підтримку, 64,5% - матеріальну.

6. Які умови життєдіяльності потрібно поліпшити для належного розвитку дітей із розумовою відсталістю? (можна декілька варіантів)

93 ответа

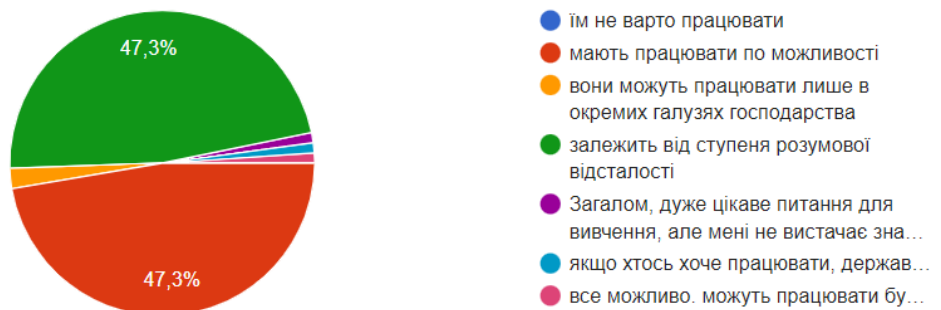
93,5% опитуваних відповіли, що потрібно поліпшити соціально-психологічні умови життєдіяльності для належного розвитку дітей із розумовою відсталістю. 91,4% вважають, що мають поліпшитись педагогічні умови, 48,4% - житлово-побутові. 4,3% думають, що жодні умови не покращать розвиток дітей із розумовою відсталістю.

1,1% мають свою відповідь:

- Можливо, не вирішить проблему повністю, але як мінімум полегшить психологічний стан

7. Як Ви оцінюєте професійні перспективи людей із розумовою відсталістю?

93 ответа

47,3% респондентів думають, що професійні перспективи людей із розумовою відсталістю залежать від ступеня розумової відсталості.

47,3% вважають, що такі люди мають працювати по можливості.

2,2% відповіли, що люди із розумовою відсталістю можуть працювати в окремих галузях господарства.

3,2% мають свою відповідь:

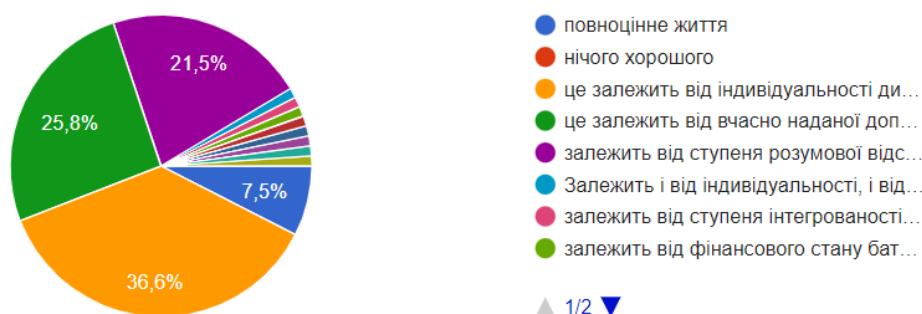
- якщо хтось хоче працювати, держава має забезпечити реалізацію цього права

- Загалом, дуже цікаве питання для вивчення, але мені не вистачає знань для відповіді на це питання

- все можливо. можуть працювати будь-де, наскільки зможуть

8. *Що на Вашу думку чекає дітей із розумовою відсталістю у майбутньому?*

93 ответа

36,6% респондентів відповіли, що це залежить від індивідуальності дитини, 25,8% - від вчасно наданої допомоги, 21,5% - від ступеня розумової відсталості. 7,5% вважають, що таких дітей чекає повноцінне життя.

8,6% мають свою відповідь:

- залежить від фінансового стану батьків, толерантності оточуючих та від багатьох інших факторів

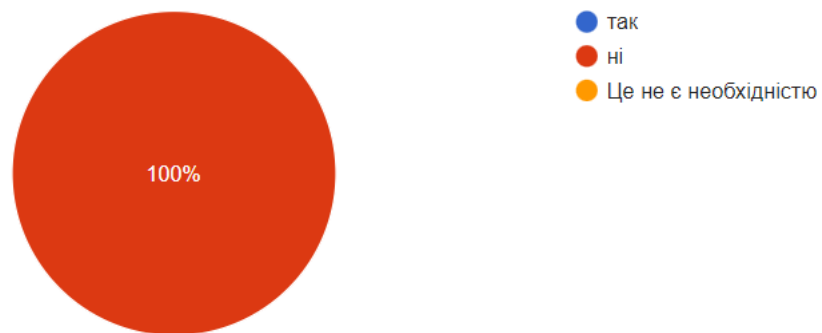
- Є багато чинників які впливають на майбутнє дитини. Тому, я вважаю, що всі варіанти важливі, але мають послідовність. Саме ця послідовність виконання дій і приведе до хорошого результату, а можливості виростуть.

- думаю, якщо суспільство, спеціалісти та батьки добре займалися своєю дитиною, то в неї буде повноцінне життя

- Занадто багато факторів, але наше суспільство не пристосоване надавати такій дитині шанс на хороше життя
- Залежить і від індивідуальності, і від вчасно наданої допомоги, і від ступеня відсталості
- Залежить від того, чи в нас щось зміниться для них
- залежить від ступеня інтегрованості у нормотипове суспільство, враховуючи як характер, так і навички, яких дитину навчили для адаптації
- Чесно - не знаю, але сподіваюся повноцінне життя

9. *На Вашу думку, чи достатньо висвітлюється тема розумової відсталості в Україні?*

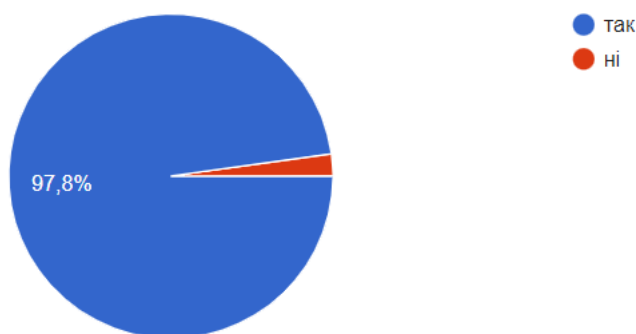
93 ответа

100% респондентів вважають, що тема розумової відсталості в Україні недостатньо розкрита.

10. *Чи дозволили б ви спілкуватися вашій дитині із дитиною із розумовою відсталістю?*

90 ответов

97,8% респондентів відповіли, що не проти, щоб їхня дитина спілкувалась із дитиною із розумовою відсталістю, а 2,2% були б проти.

11. Чи варто висвітлювати проблему розумової відсталості у серіалах/фільмах?

93 ответа

96,8% опитуваних вважають необхідністю розкривати тему розумової відсталості у медіа просторі. 2,2% байдуже до цього ставляться. 1,1% має свою відповідь:

- Так, але попереджати перед початком фільму, що в ньому присутнє обговорення цієї проблеми. Деякі люди мають бути підготовлені морально до цього, бо ставлення до людей із розумовою відсталістю в суспільстві поки не найкраще. Тому такі люди можуть гірше сприйняти персонажів із розумовою відсталістю, якщо не будуть попереджені

2.3. Дослідження рис характеру дітей із розумовою відсталістю

Для опитування для респондентів були надані роздруковані бланки (див.

додаток Б).

В опитуванні брали участь 20 працівників інклюзивно-ресурсного центру. За результатами опитування, яке було спрямоване на виявлення рис характеру, добре видно, які саме риси відрізняють дітей з інтелектуальною недостатністю від нормотипових дітей (див. таблиця 2.1).

Таблиця 2.1. Рисы характеру дітей з розумовою відсталістю

Риси характеру	Кількість від 1-3 балів (низьк	%	Кількість від 3-7 балів (середній рівень)	%	Кількість балів від 7-10	%
<i>Комунікабельність</i>	12	60	6	30	2	10
<i>Підозріливість</i>	5	25	14	70	1	5
<i>Замкненість</i>	2	10	1	5	17	85
<i>Невпевненість</i>	4	20	9	45	5	25
<i>Роздратованість</i>	5	25	10	50	5	25
<i>Рішучість</i>	16	80	2	10	2	10
<i>Оригінальність мислення</i>	3	15	12	60	5	25
<i>Самостійність</i>	17	85	2	10	1	5
<i>Доброзичливість</i>	1	5	10	50	9	45
<i>Творчість</i>	5	25	7	35	8	40

Можемо спостерігати, що дана категорія дітей знаходиться на низькому рівні комунікабельності - 60% та самостійності – 85%; на середньому рівні підозрілості – 70%, невпевненості – 45%, роздратованості – 50%, оригінальності мислення – 60%, доброзичливості – 50%, ; на високому рівні замкненості – 85%, творчості – 40 %.

Діти з інтелектуальною недостатністю досить доброзичливі і творчі. Їх цікавить рукоділля (вирізати із паперу, малювати, ліпити з пластиліну і т.д.). Проте ці діти також дуже замкнені, мало ідуть на контакт, насторожливі та невпевнені.

2.4. Дослідження соціалізації та інтеграції дитини з розумовою відсталістю

Методика «Кінетичний малюнок сім'ї» Р. Бернс і С. Кауфман

Загальна кількість досліджених становила 10 дітей від 7 до 10 років з помірною та неуточненою розумовою відсталістю.

Мета методики – виявити особливості сприйняття дитиною сімейної ситуації, свого місця в сім'ї, а також її ставлення до членів сім'ї, іншими членами сім'ї та своє місце в ній.

У ході проведення методики дітям були видані стандартні листки паперу, прості олівці та гумки.

Досліджуваному пропонувалось намалювати членів своєї сім'ї так, щоб кожен займався своєю справою (див. додаток В)

Для інтерпретації результатів методики визначено п'ять симптомомокомплексів:

- сприятлива сімейна ситуація
- тривожність
- конфліктність у сім'ї
- почуття неповноцінності
- ворожі відносини у сім'ї (див. таблиця 2.2).

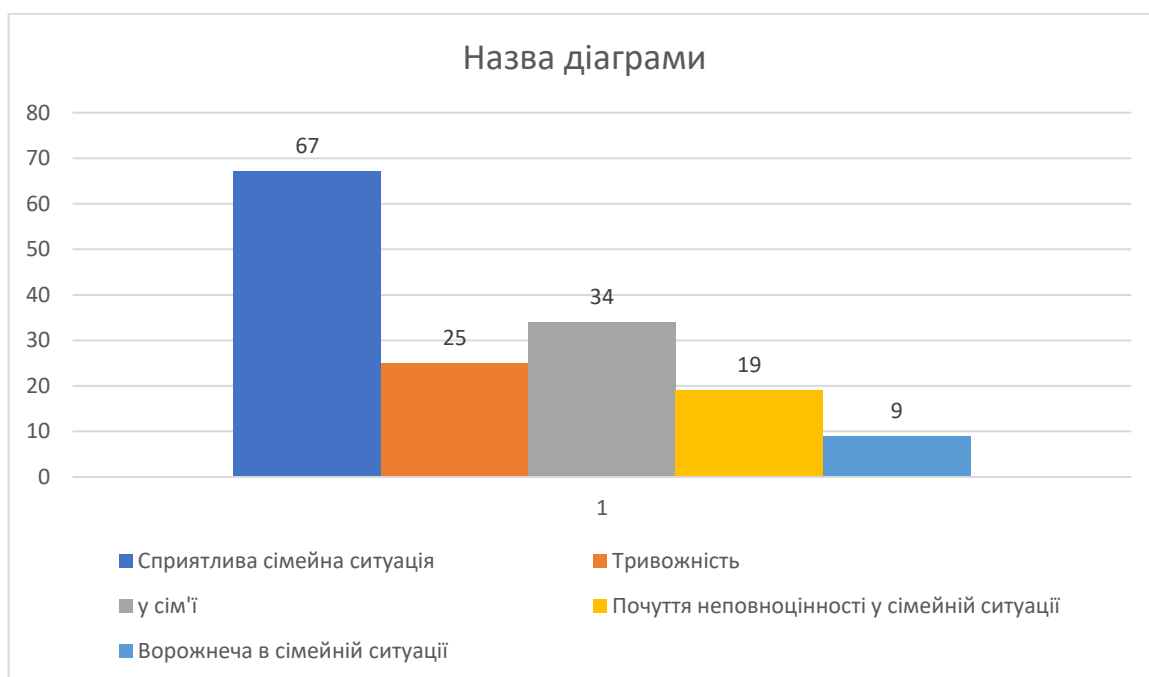
Таблиця 2.2 Результати методики "Кінетичний малюнок сім'ї"

Симптомокомплекси	Кількість балів	%
Сприятлива сімейна ситуація	81	67
Тривожність	30	25
Конфліктність у сім'ї	41	34

Почуття неповноцінності у сімейній ситуації	23	19
Ворожнеча в сімейній ситуації	9	9

За результатами проведеної методики КМС, орієнтуючись на запропоновану Р.Ф. Беляускайте (1982) систему кількісної оцінки, де визначено п'ять симптомомокомплексів, чітко видно, що сприятлива сімейна ситуація набрала - 67%, тривожність - 25%, конфліктність у сім'ї - 34%, почуття неповноцінності - 19%, ворожі відносини у сім'ї - 9% (див. рис. 2. 1)

Рис.2.1 Діаграма результатів методики "Кінетичний малюнок сім'ї" (Р.Ф. Беляускайте)

Практично всі малюнки дітей із розумовою відсталістю знаходяться на примітивному рівні, але пояснюється особливістю їхнього порушення. Тому аналіз малюнків проводився із врахування цього фактору (див. додаток Г).

Такий симптомомокомплекс як тривожність проявляється у тому, що деякі діти багато виправляли свої малюнки, малювали із сильним натиском і переривчастими лініями.

Частина дітей не дотримувалися правил завдання, визначених із самого

початку, і не домальовували фігури або обмежувались лише зображенням фігур, не позначивши їхньої діяльності, а тільки вказавши їхню позу. В більшості випадків, діти з інтелектуальною недостатністю саме таким чином і зобразили свої фігури на малюнках, не вказавши, хто чим займається, адже цей елемент є досить важливим, діти часто намагалися перемальовувати свої малюнки, та робили сильні натиску. Через це і виділяють такі симптомокомплекси, як тривожність, конфліктність у сім'ї, почуття неповноцінності, ворожість у сім'ї, хоч ці критерії набрали малий відсоток.

Щодо сімейної ситуації, то у більшості дітей, виходячи із інтерпретації методики, вона є сприятливою, адже на малюнках переважають люди, відсутні ізольовані члени сім'ї. Але деякі діти розміщували членів сім'ї далеко одне від одного, неадекватно розміщували фігури, зображували не всіх членів родини. Жодна дитина не намалювала, якою діяльністю займаються члени родини. Також, важко сказати, що розміщення людей на аркуші, цілком адекватне. Але, сприятливим є переважання людей на малюнку, а також відсутні показники ворожнечі – лише закреслені фігури, руки розгорнуті в сторону та трохи деформовані фігури. Проте деякі критерії можна пояснити особливістю розумової відсталістю, адже не всі діти можуть правильно тримати олівець, розуміти форми, мають примітивне мислення та не дуже розвинену уяву, проте мають оригінальне мислення.

Конфліктність у сім'ях, де виховуються діти з інтелектуальною недостатністю присутня певною мірою. Це пояснюється неадекватною величиною фігур, виправленням окремих фігур, відсутністю на малюнках деяких членів сім'ї, але пояснити, чому саме не зобразили тата чи маму, вони відмовилися.

Почуття неповноцінності у сім'ї майже не спостерігається. Деякі діти малювали слабкою або переривчастою лінією.

Вже в котрий раз підтверджується, що майже ніякої ворожості у дітей з розумовою недостатністю не спостерігається, навіть у сімейній ситуації.

Методика «Дім-Дерево-Людина» (ДДЛ) Бука

Загальна кількість досліджених становила 10 дітей від 8 до 10 років з помірною та неуточненою розумовою відсталістю.

Мета даної методики полягає у визначенні особистості дитини, оцінці її рівня розвитку, працездатності та інтеграції. Також методика спрямована на збір інформації щодо взаємодії досліджуваної особи зі світом навколо неї в цілому, а також з конкретними людьми.

У ході проведення тесту ДДЛ дітям були видані складені навпіл стандартні листки паперу, прості олівці та гумки.

При виконанні методики досліджуваним пропонувалося на різних листках складеного паперу намалювати будинок, дерево та людину. В ході малювання за дітьми проводилося спостереження, а по закінченні - була проведена бесіда (див. додаток Д).

Якісно-кількісний аналіз результатів за методикою ДДЛ проводиться за наступними симптомокомплексами:

- незахищеність
- тривожність
- недовіра
- почуття неповноцінності
- ворожнеча
- конфліктність (фрустрація)
- труднощі спілкування
- депресивність (див.таблицю 2.3).

Таблиця 2.3. Результати методики "Дім - Дерево - Людина"

Симптомокомплекси	Кількість балів	%
Незахищеність	40	23
Тривожність	87	41
Недовіра	41	57
Почуття неповноцінності	22	22

Ворожнеча	19	13
Конфліктність (фрустрація)	35	20
Труднощі спілкування	160	94
Депресивність	14	12

Так само, як і в попередній методиці, практично всі малюнки дітей із розумовою відсталістю знаходяться на примітивному рівні, але пояснюється особливістю їхнього порушення. Тому аналіз малюнків проводився із врахування цього фактору (див. додаток Е)

За результатами проведеної методики такий симптомокомплекс, як незахищеність, набрав - 23%, адже, значна частина досліджуваних в ході виконання роботи, розмістили свої малюнки в самому центрі або внизу аркуша. Деякі діти намалювали у людей дуже довгі руки.

Тривожність набрала 41%, про що свідчать зображені у верхній частині аркуша хмари, багато виправлень, сильний натиск ліній, що є в попередній методиці і також дуже обмежений простір.

Діти з розумовою відсталістю є також достатньо недовірливими - 57%. Більшість прикривали свої малюнки руками або взагалі відвертались від дослідника та придумували певні відмовки, щоб не виконувати завдання. Двері на малюнках або відсутні, або зображені без ручки на, або були дуже маленькими. Деякі із цих критеріїв також свідчать про такий симптомокомплекс як конфліктність, який набрав 20%. Про цю особливість також вказує обмеженість простору на малюнках та відмовка малювати будь-який об'єкт.

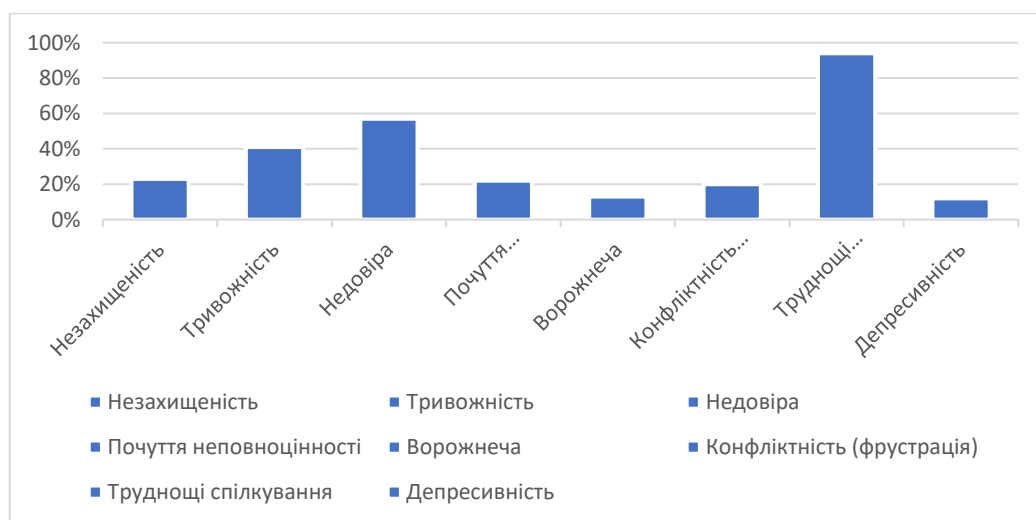
Почуття неповноцінності набрав 22%. Деякі діти малювали маленькі фігури, короткі руки, непропорційно великі гілки.

Такий симптомокомплекс як ворожнеча набрав малий відсоток – 13%. На деяких малюнках були відсутні вікна, зображувалось велике дерево і довгі пальці у людини.

Як показує досвід, у дітей з розумовою відсталістю виникають значні труднощі у спілкуванні. Малюнки за даною методикою тільки підтверджують це. Цей критерій набрав 94%. Практично всі малюнки є схематичними у вигляді паличок або інших примітивних фігур. У ході проведеної бесіди після виконання малюнку, діти практично не можуть пояснити того, що зображено і чому саме так, ті люди, які на малюнках.

Такий симптомокомплекс, як депресивність, який набрав 12%, є властивий цим дітям, але незначною мірою, вони відчували певну втому після виконання запропонованих завдань (див. рис.2.2)

Рис. 2.2 Діаграма результатів методики "Дім - Дерево - Людина"

Можна сказати, що у дітей з розумовою недостатністю існує певна неусвідомлена особистісна тривожність, яка обумовлена відхиленнями в розвитку та впливом умов мікро середовища.

Методика «Який Я?»

Загальна кількість досліджених становила 10 дітей від 8 до 10 років з легкою і помірною розумовою відсталістю.

Мета методики полягає у визначенні самооцінки дитини (див. додаток Ж)

Дитині пропонується оцінити себе наскільки вона хороша, добра, розумна, акуратна, слухняна, уважна, ввічлива, вміла (здібна), працелюбна, чесна. Оцінки, які дитина ставить собі, виставляються у відповідних колонках

протоколу, а потім переводяться в бали. Робота проводилась індивідуально з кожною дитиною відповідно до класифікації розумової відсталості – з п'ятьма дітьми з легкою розумовою відсталістю (див. таблиця 2.3) і з п'ятьма дітьми з помірною розумовою відсталістю (див. таблиця 2.4)

Таблиця 2.3. Результати дослідження самооцінки дітей з легкою розумовою відсталістю

Оцінювальні якості особистості	Оцінки за вербальною шкалою			
	Так	Ні	Інколи	Не знаю
Хороший	5	0	0	0
Добрий	5	0	0	0
Розумний	1	3	0	1
Акуратний	0	3	1	0
Слухняний	2	1	1	1
Уважний	0	2	2	1
Ввічливий	1	1	2	1
Вмілий (здібний)	0	3	0	2
Працелюбний	0	3	2	0
Чесний	4	0	0	1

Таблиця 2.4. Результати дослідження самооцінки дітей з помірною розумовою відсталістю

Оцінювальні якості особистості	Оцінки за вербальною шкалою			
	Так	Ні	Інколи	Не знаю
Хороший	5	0	0	0
Добрий	5	0	0	0
Розумний	1	3	0	1
Акуратний	1	3	0	1
Слухняний	3	0	0	2
Уважний	1	4	0	0
Ввічливий	4	0	0	1
Вмілий (здібний)	1	4	0	0
Працелюбний	2	3	0	0
Чесний	4	0	0	1

Можемо спостерігати, що самооцінка дітей із легкою розумовою відсталістю дещо занижена, у той час, як діти із помірною розумовою відсталістю мають високу або завищену самооцінку.

Більшість дітей із помірною розумовою відсталістю давали відповіді на питання лише «так» або «не знаю».

Таку різницю можна пояснити тим, що діти з легкою розумовою відсталістю можуть бути залежні від думки оточуючих, як і здорові діти, вони трохи краще усвідомлюють своє «Я», ніж діти із помірною розумовою

відсталістю, тому можуть почувати себе неповноцінно, дивлячись на нормотипових дітей.

У той час як діти з помірною і глибокою розумовою відсталістю мало реагують на зовнішню оцінку. Такі часто не можуть оцінити себе і усвідомлювати своє внутрішнє «Я», не спроможні аналізувати свою поведінку і поведінку інших дітей, а тому не можуть адекватно оцінювати ні себе, ні інших.

Методика Рене Жиля

Загальна кількість досліджених становила 7 дітей 8-10 років з легкою і неуточненою розумовою відсталістю.

Мета методики полягає у визначенні соціальної адаптації дитини та її міжособистісної сфери.

Під час проведення методики дітям пропонувалось розглядаючи малюнки, відповідати на поставленні питання (див. додаток)

Результати аналізувались за такими критеріями:

- ставлення до матері;
- ставлення до батька;
- ставлення до батьків загалом;
- ставлення до братів і сестер;
- ставлення до бабусі, дідуся та інших близьких дорослих родичів;
- відношення до друга (подруги);
- ставлення до вчителя (вихователя).

Також дана методика дозволяє нам визначити деякі особливості характеристики, а саме:

- допитливість;
 - прагнення до спілкування у великих групах дітей;
 - прагнення до домінування, лідерства в групах дітей;
- конфліктність, агресивність;
- реакція на фрустрацію;

- прагнення до усамітнення

Дана методика передбачає якісний аналіз.

На деяких питаннях методики треба на картинці позначити себе, родину (мама, тата, інших родичів, друзів, товаришів, інших знайомих людей), але під час виконання завдання діти губились і не могли відповісти, так як на картинах зображено велика кількість людей, незрозумілі для дитини із розумовою відсталістю схемки-картинки. Деякі діти на дані завдання відповідали: «Не знаю». Тому такого типу питання не враховувались якісний аналіз методики.

- На 9 питання «Вирішено піднести одній людині сюрприз. Ти хочеш, щоб це зробили? Кому? А можливо тобі все одно?» троє дітей відповіли, що сюрприз піднесуть мамі, троє дітей назвали себе, і одній було все одно.

- На питання 10 «Ти маєш можливість виїхати на кілька днів відпочивати, але там, куди ти їдеш, тільки два вільних місця: одне для тебе, друге для іншої людини. Кого б ти взяв із собою?», п'ятеро дітей відповіли, що маму, одна дитина – бабусю, одна – тата.

- На питання 11. «Ти втратив щось, що коштує дуже дорого. Кому першому ти розповіси про цю прикрість?» п'ятеро дітей відповіли, що нікому, одна дитина – бабусі, одна – мамі.

- На питання 12 «У тебе болять зуби, і ти повинен піти до зубного лікаря, щоб вирвати хворий зуб. З ким ти підеш?» усі семеро дітей відповіли, що з мамою.

- На питання 13 «Ти здав контрольну. Кому першому ти розповіси про це?» усі семеро дітей відповіли, що обом батькам - мамі і тату.

- На питання 18 «Тобі і деяким іншим дали подарунки. Хтось отримав подарунок набагато кращий за інших. Кого б ти хотів бачити на його місці? А можливо тобі все одно?» Четверо дітей відповіли, що вони б хотіли собі цей подарунок, одна – бабуся, двоє – мама.

- На питання 19 «Ти збираєшся в далеку дорогу, їдеш далеко від своїх рідних. За ким би ти сумував найсильніше?» усі діти відповіли, що за мамою.

- На питання 21 «З ким ти любиш грати: з товаришами твого віку; молодшими за тебе; старшими за тебе?» двоє дітей відповіли, що вони ні з ким не граються, двоє дітей, що грається з мамою, троє – з татом.

- На питання 25. «Товариш навмисне штовхнув тебе і звалив з ніг. Що робитимеш: будеш плакати; поскаржишся вчителю; вдариш його; зробиш йому зауваження; не скажеш нічого?» двоє дітей відповіли, що будуть плакати, троє дітей – вдарять його, двоє - розкажуть комусь із дорослих.

- На питання 27 «Ти багато допомагаєш мамі? Мало? Рідко?» усі діти відповіли, що не допомагають мамі.

- На питання 33 «Один з товаришів сміється над тобою. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш ображати його, бити?» четверо дітей відповіли, що будуть плакати, троє – ображати у відповідь.

- На питання 34 «Один з товаришів сміється над твоїм другом. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш ображати його, бити?» троє дітей відповіли, що будуть також сміятись, двоє - нічого не робитимуть, двоє – битимуть.

- На питання 35. «Товариш взяв твою ручку без дозволу. Що робитимеш: будеш плакати; скаржитися; кричати; спробуєш відібрати; почнеш його бити?» четверо дітей відповіли, що спробують відібрати ручку, двоє – скаржитися, одна – почне бити.

- На питання 36. Ти граєш у гру і два рази поспіль програєш. Ти незадоволений? Що робитимеш: будеш плакати; продовжувати грати далі; нічого не скажеш; почнеш злитися?» четверо дітей відповіли, що будуть злитися, троє – не будуть більше грати.

- На питання 37 «Батько не дозволяє тобі йти гуляти. Що роби́тимеш: нічого не відповіси; образи́шся; почнеш плакати; почнеш протестувати; спробуєш піти всупереч забороні?» усі діти відповіли, що образяться.

- На питання 38 «Мама не дозволяє тобі йти гуляти. Що роби́тимеш: нічого не відповіси; образи́шся; почнеш плакати; почнеш протестувати; спробуєш піти всупереч забороні» троє дітей відповіли, що нічого не будуть робити, четверо образяться.

- На питання 39 «Учитель вийшов і довірив тобі наглядати за класом. Чи здатний ти виконати це доручення?» усі діти відповіли, що ні.

Аналізуючи відповіді 8-13, 18, 19, 27, 37, 38 можна бачити, що всі діти дуже прив'язані до матері. Вона для них є пріоритетом і найближчою людиною. Про батька і інших родичів згадувала лише одна дитина, хоча діти не є ворожо налаштовані до тата, як і до інших членів сім'ї. Проводячи бесіду з матерями дітей, вони відповіли, що саме вони займаються вихованням, водять дітей на реабілітаційні і розвивальні заняття в ІРЦ, а тати інколи граються вдома з дітьми.

Виходячи із спостережень, які я здійснювала протягом проведення усіх методик і за час перебування в ІРЦ, то на заняття приходили лише матері дітей. Діти часто не можуть виконати завдання без присутності мами.

Аналізуючи відповіді на 21, 25, 33 питання можна помітити, що діти є доволі чутливими і на образи можуть бурно відреагувати плачем або ж агресією. У дітей простежується ворожість до однолітків, хоча з дорослими і з працівниками ІРЦ вони є дружелюбними, але закритими і боязкими.

Діти закриті, практично не спілкуються з однолітками, недовірливі. Це видно із результатів попередніх методик та зі спостережень за їхньою діяльністю.

Аналізуючи отримані результати з методики Рене Жилія, можна зробити висновок, що рівень пристосованості до навколишнього у дітей 8-10 років

легким і неуточненим ступенями розумової відсталості знаходиться на низькому рівні.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

За результатами дослідження чітко видно, що за умов соціального оточення важливого значення набуває ставлення до дитини та інших членів сім'ї.

З прагматичної точки зору, можна умовно класифікувати наявні проблеми дітей з розумовою відсталістю в кілька основних категорій, хоча у реальному житті більшість проблем взаємопов'язані, виявляються у комплексі і іноді взаємно підсилюють одна одну.

Адже, й дійсно, що розвиток дітей в першу чергу залежить від вчасно наданої соціальної допомоги та соціального супроводу, а також від тих умов до яких потрапить дитина.

Варто зауважити, , що у дітей з розумовою недостатністю існує певна неусвідомлена особистісна тривожність, яка обумовлена відхиленнями в розвитку та впливом умов мікро середовища.

Розвиток дитини з інтелектуальною недостатністю є великим викликом, але її успіх значно залежить від терпіння, тактовності, винахідливості і бажання батьків. Ці якості грають вирішальну роль у створенні шляху, який дозволить дитині жити серед людей і інтегруватися у соціум

Отже, проведені мною методики показали, з чим саме треба працювати соціальному педагогові, з якими труднощами він може стикнутись під час роботи з дітьми із розумовою відсталістю. Методика «Кінетичний малюнок сім'ї!» показала, як діти сприймають сімейну ситуацію; «Дім-Дерево-Людина» допомогла оцінити особливості дітей, як діти взаємодіють з навколишнім світом; «Який я?» висвітлила проблему самооцінки дітей різних із різними ступенями розумової відсталості; методика Рене Жиля допомогла визначити рівень соціалізації та інтеграції дітей із розумовою відсталістю.

РОЗДІЛ III. РЕКОМЕНДАЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ІЗ ДІТЬМИ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Аналіз результатів проведеного дослідження показав основні проблеми пов'язані із психічним розвитком дітей із розумовою відсталістю. Найбільшою проблемою є соціалізація дітей. Для успішної інтеграції дітей в суспільство необхідний соціально-педагогічний супровід у спеціалізованому центрі – в нашому випадку в інклюзивно-ресурсному центрі. Аналіз методик чітко показує, з якими аспектами соціальному педагогу потрібно працювати, щоб надати допомогу дитині у процесі соціалізації та її інтеграції в соціум.

Аналіз результатів виявив, що діти з досліджуваної групи мають дуже низькі показники у таких аспектах, як допитливість та комунікативність. Крім того, спостерігається виражене порушення міжособистісних відносин та соціальної пристосованості у майже всіх аспектах серед дітей з розумовою відсталістю.

Під час заданих завдань за допомогою спостереження за дітьми в інклюзивно-ресурсному центрі можна сказати, що діти насправді дуже прив'язані до батьків, а особливо до мами. Через це з деякими дітьми контакт був малопродуктивний, вони відмовлялись робити щось без мами, починали плакати. До виконання завдань дітей потрібно стимулювати, адже у них дуже розсіяна увага.

Діти з помірною розумовою відсталістю мало ідуть на контакт, тому комунікація із незнайомими людьми у них низька.

В інклюзивно-ресурсному центрі діти не взаємодіють одне з одним. На всі заняття діти ходять з батьками.

Щоб удосконалити програму роботи соціального педагога з дітьми із розумовою відсталістю, рекомендую врахувати наступні аспекти:

Оцінка потреб і можливостей: проводити докладну оцінку потреб і можливостей кожної дитини з розумовою відсталістю. Розглядати їх рівень функціонування, комунікаційні навички, сильні сторони та потреби в

підтримці. Це допоможе вам зрозуміти, які конкретні аспекти програми потребують удосконалення.

Індивідуалізований підхід: розвивати індивідуалізовані програми роботи для кожної дитини. Програми мають відповідати потребам та можливостям дітей, а також враховувати їхні індивідуальні інтереси та цілі. Персоналізований підхід допоможе забезпечити ефективну підтримку та навчання.

Сприяння самостійності: орієнтація на розвиток самостійності дітей з розумовою відсталістю. Включати завдання та активності, які стимулюють їх до незалежності. Допомога їм розвивати навички самообслуговування, прийняття рішень та вирішення проблем.

Забезпечення різноманітність методів та матеріалів: використання широкий спектр методів навчання та матеріалів, щоб задіяти різні типи сприйняття та способи навчання. Враховувати візуальну, аудіальну та кінестетичну складові дитини з розумовою відсталістю. Застосовуйте візуальні засоби, практичні вправи, групові та індивідуальні завдання.

Залучати батьків та родину: встановити активну співпрацю з батьками та родиною дітей з розумовою відсталістю. Обмінюватися інформацією, пропонувати рекомендації та поради щодо підтримки та навчання дитини вдома. Залучення батьківської підтримки може зміцнити результати та забезпечити континуум підтримки між школою та домашнім оточенням.

Ефективне спілкування та взаємодія: вдосконалення навичок спілкування та взаємодії з дітьми з розумовою відсталістю. Навчитися розуміти їхні комунікативні потреби та використовуйте прості та зрозумілі інструкції та мовлення. Застосовуйте позитивне підкріплення та відповідні методи взаємодії, щоб сприяти їхньому розвитку та самовизначенню.

Соціальному педагогові варто організувати мікро простір, окрему невелику групу (3-5 осіб) де діти з розумовою відсталістю будуть взаємодіяти з іншими дітьми, гратися, влаштувати групові заняття, які будуть сприяти розвитку психологічних особливостей дітей.

Під час проведення різних корекційних занять, які виконують працівники інклюзивно-ресурсного центру, дитину має супроводжувати соціальний педагог, аби встановити довірливий контакт і щоб він був для дитини «другом» і «провідником».

Старші діти із розумовою відсталістю потребують спеціальної підтримки під час соціально-трудої адаптації. Проведення своєчасної корекційно-розвивальної роботи з цими дітьми є одночасною відповіддю на проблеми їх шкільного невстигання і можливих правопорушень у майбутньому. Досліджено, що більшість неповнолітніх правопорушників мають низький рівень розумового розвитку. Це взаємозв'язок має очевидні причини: дитина, через складнощі в навчанні, не знаходить способу позитивно реалізувати себе у шкільному середовищі і обирає "легший" шлях самоствердження через асоціальну поведінку. Тому допомога дітям із розумовою відсталістю є важливою як для них самостійно, так і для суспільства загалом. Соціальний педагог, виконуючи фасилітуючу роль, допомагає дитині успішно адаптуватися в соціумі та підвищити рівень розвитку її пізнавальних процесів та загальних інтелектуальних здібностей.

Дослідження ставлення громадськості до розумово відсталих дітей показало, що суспільство готове прийняти таких людей. Тому соціальний педагог інклюзивно-ресурсного центру має розробити рекомендації для працівників шкіл та інших навчальних закладів для підготовки школярів до прийняття дитини із розумовою відсталістю у шкільний колектив. У цьому напрямі важливим є поширення пам'яток як спосіб підвищити рівень знань школярів про особливості життя людей з інвалідністю та показати, що незалежно від віку можна розвивати навички співіснування, моральної підтримки та посильної допомоги людям з інвалідністю можна за допомогою виховних годин, тренінгових занять, просвітницької роботи тощо.

Соціальний педагог із інклюзивно-ресурсного центру має співпрацювати із шкільним соціальним педагогом, психологом, надавати їм інформацію про дитину, яка є на обліку в інклюзивно-ресурсному центрі, аби ті змогли

розробити індивідуальну програму для дитини та допомогти їй інтегруватись у шкільному середовищі.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Отже, соціально-педагогічна робота з дитиною із розумовою відсталістю має спрямовуватися на досягнення головної мети – підготувати її до самостійного життя.

Вдосконалення програми успішної соціалізації дітей із розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру є критично важливим завданням. Це вимагає індивідуального підходу, розвитку комунікаційних навичок, включення до інклюзивного середовища, розвитку навичок самообслуговування, залучення батьків та системи моніторингу і оцінки.

При успішній соціалізації дітей з розумовою відсталістю, вони здатні досягати більшої самостійності, розвивати комунікативні та соціальні навички, інтегруватися в шкільне та суспільне середовище. Вона також зменшує ризик шкільного невстигання та майбутніх правопорушень.

Вдосконалення програми має бути спрямоване на створення інклюзивного середовища, де дитина з розумовою відсталістю може розвиватися на своїх умовах, отримувати підтримку та належну освіту. Важлива роль в цьому процесі належить соціальному педагогу, який має виявляти індивідуальні потреби кожної дитини, сприяти її адаптації, розвитку і самореалізації.

Здійснення всіх зазначених рекомендацій сприятиме успіху програми соціалізації дітей з розумовою відсталістю в умовах інклюзивно-ресурсного центру. Це важливий крок у покращенні як життя дітей з розумовою відсталістю, так і суспільства загалом, створюючи більш інклюзивне та доброзичливе оточення для всіх його учасників.

ВИСНОВКИ

Отже, у дослідженні зроблено теоретичний аналіз, опитування громадської думки про ставлення до дітей з розумовою відсталістю, дослідження рис характеру цих дітей та особливостей розвитку особистості таких дітей та їхня соціалізація.

Актуальність показала, що зростання кількості розумово відсталих дітей зумовлене складними соціально-економічними умовами життєдіяльності, погіршенням стану здоров'я населення, що обумовлено екологічним неблагополуччям, збільшенням кількості та складності хвороб, відсутністю кваліфікованої медичної допомоги, не дотриманням правил здорового способу життя та іншими причинами.

Щодо першого завдання визначено, що соціально-педагогічний супровід - це комплексний процес, який забезпечує підтримку та допомогу людям у складних життєвих ситуаціях, зокрема дітям, молоді, сім'ям, людям з особливими потребами або соціально незахищеним групам.

У першу чергу соціальні педагоги забезпечують соціальну адаптацію дітей із розумовою відсталістю Соціально-педагогічний супровід допомагає їм розвивати соціальні навички, встановлювати взаємодію з ровесниками та іншими людьми, навчає їх емоційній регуляції та сприяє їх соціальній адаптації. Соціально-педагогічний супровід допомагає дитині з розумовою відсталістю отримувати належну освіту та розвивати свої навички. Він сприяє використанню індивідуального підходу до навчання, розробці спеціальних програм та методик, а також створює сприятливі умови для їх розвитку.

Соціально-педагогічний супровід дітей з розумовою відсталістю в інклюзивно-ресурсному центрі має на меті забезпечення повноцінної соціалізації та інтеграції дитини в оточуюче середовище.

Щодо другого завдання було емпірично досліджено особливості соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю. У результаті проведеного дослідження було виявлено, що громадськість

позитивно налаштоване до прийняття дітей із розумовою відсталістю у соціум серед нормотипових людей.

Дослідження рис характеру показало, що дана категорія дітей знаходиться на низькому рівні комунікабельності та самостійності; на середньому рівні підозрливості, невпевненості, роздратованості, оригінальності мислення, доброзичливості; на високому рівні замкненості та творчості.

На основі методики «Кінетичний малюнок сім'ї» виявлено, що більша половина дітей мають сприятливу сімейну ситуацію, низький рівень конфліктності, тривожності, ворожнечі та почуття неповноцінності у сім'ї.

Методика «Дім-Дерево-Людина» виявила, що значна частина дітей із розумовою відсталістю відчують тривожність і недовіру, мають значні труднощі у спілкуванні.

Методика «Який я» дала нам зрозуміти, що діти із легкою розумовою відсталістю мають нормально або низьку самооцінку, в той час як діти із помірною розумовою відсталістю – високу.

Дослідження комунікативної/міжособистісної сфери за методикою Рене Жиля показало, що рівень пристосованості до навколишнього у дітей легким і неуточненим ступенями розумової відсталості знаходиться на низькому рівні.

Таким чином, проведене емпіричне дослідження надало більш глибоке розуміння потреб і потенціалу дитини з розумовою відсталістю, що дозволило реалізувати третє завдання.

Стосовно третього завдання було запропоновані рекомендації для соціального педагога для роботи із розумово відсталими дітьми в інклюзивно-ресурсному центрі, які сприятимуть кращій оцінці потреб і можливостей дитини, чіткій розробці індивідуальної програми для кожної дитини, допомога у розвитку навички самообслуговування, прийняття рішень та вирішення проблем, забезпеченню різноманітності методів та матеріалів. У рекомендації також входить залучення батьків та родину до співпраці, сприяння ефективного спілкування та взаємодія дітей із іншими дітьми в інклюзивно-ресурсному центрі.

Старші діти із розумовою відсталістю потребують спеціальної підтримки під час соціально-трудової адаптації. Проведення своєчасної корекційно-розвивальної роботи з цими дітьми є одночасною відповіддю на проблеми їх шкільного невстигання і можливих правопорушень у майбутньому.

Соціальний педагог із інклюзино-ресурсного центру має співпрацювати із шкільним соціальним педагогом, психологом, надавати їм інформацію про дитину, яка є на обліку в інклюзивно-ресурсному центрі, аби ті змогли розробити індивідуальну програму для дитини та допомогти їй інтегруватись у шкільному середовищі.

Реалізація завдань допомогла дослідити особливості соціально-педагогічного супроводу дітей із розумовою відсталістю, а саме особистості житини, емоційно-вольової сфери, комунікативної/міжособистісної сфери, які є ключовими елементами соціально-педагогічного супроводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові документи

1. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі. МОН від 2021 року.
2. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Акт, Висновок, Опис, Положення від 24.09.2008 № 866.
3. Про визначення рівня підтримки у дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають дошкільну освіту в інклюзивних групах. Лист МОН № 1/23180-21 від 30.12.2021.
4. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами КМУ від 10.04.2019 № 530 і від 15.09.2021 № 957 (Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти; Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти) Постанова КМУ від 26.04.2022 № 483.
5. Про затвердження Таблиці співставлення медичних послуг з кодами національного класифікатора НК 025:2021 "Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони [...] МОЗ України; Наказ від 03.04.2020 № 773
6. Про методичні рекомендації "Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти". Лист МОН № 4/2373-22 від 09.09.2022.
7. Про методичні рекомендації для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти щодо встановлення категорій (типів) особливих освітніх потреб (труднощів) та визначення рівня підтримки в освітньому процесі. Лист МОН № 1/23101-21 від 29.12.2021.
8. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Поточна редакція — Редакція від 01.01.2023.

9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 21.03.1991 № 875-ХІІ. Поточна редакція — Редакція від 06.11.2022.

10. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 № 2402-ІІІ. Поточна редакція — Редакція від 31.03.2023.

11. Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану. Листкля МОН № 1/3710-22 від 28.03.2022.

12. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21.06.2001 № 2558-ІІІ. поточна редакція — Редакція від 15.12.2021.

13. Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами. Лист МОН № 1/6435-22 від 15.06.2022.

*Монографії, збірки наукових видань, статті у наукових журналах,
автореферати дисертацій тощо*

14. Андрейко Б. В. Дмитрів Ю. М. Психологічні особливості соціалізації та спілкування дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня. Психологічний часопис. 2019. № 2. С. 213–226.

15. Бадер С. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодшого школяра: змістовний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 1. С. 23–26

16. Баташева Н. І. Формування емоційної сфери соціально-депривованих дошкільників із затримкою психічного розвитку : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2018.

17. Баташева Н. І. Формування емоційної сфери соціально-депривованих дошкільників із затримкою психічного розвитку : дис. ... кандидата психолог. наук : 19.00.08. – спец. психол. Київ, 2019. 308 с.

18. Бобренко І.В. Розвиток просторового орієнтування дошкільників із інтелектуальними порушеннями в аспекті реалізації наступності дошкільної і початкової ланки освіти. Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методики дошкільної освіти; відпов. секр. К.І. Демчик. Київ: Міленіум, 2019. С. 22–25.

19. Брушневська І.М., Рібцун Ю.В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс : навч.-метод. посіб. для роботи з дітьми із порушеннями мовлення. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2020.

20. Войтко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку: [методичні рекомендації] Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017.

21. Гук О.Ф. Розвиток теорії методів навчання в науково-педагогічній діяльності А.М. Алексюка. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Збірник наукових праць. Вип. № 1 (30). - Київ: Логос. 2016. – С. 19 – 25.

22. Довгопола К.С. Інтегративний підхід на уроках рельєфного малювання. Особлива дитина: навчання і виховання. Вип. 2 (86). Київ, 2018. С. 17–24.

23. Дьячкова А. А. Особливості розвитку психічних процесів у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика : збірник тез Всеукраїнської науковопрактичної конференції (17 травня 2018 року, м. Запоріжжя) За заг. ред. В. В. Нечипоренко Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. С. 94–95.

24. Збірник наукових праць К ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України Проблеми сучасної психології. 2010.

25. Інноваційні технології в діяльності інклюзивно-ресурсного центру : метод. посіб. авт. кол.; за. ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 228 с.

26. Каменщук Т. Д. Основні психолого-педагогічні умови корекційної роботи з дітьми з порушеннями розумового розвитку. Педагогіка та

психологія : виклики і сьогодення : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 1-2 травня 2020 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. Ч. I. 132 с. С. 125–128.

27. Каменщук Т. Д. Типи порушення просторової знаково-символічної системи знань у дітей з помірною розумовою відсталістю. *Modern researches in psychology and pedagogy : Collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. С. 232–250.

28. Колодна Н. А., Муренець Л. С., Примак О. Я. Навчально-реабілітаційний центр як педагогічна система соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Директор школи : для керівників навчальних закладів. МОН України, Нац. акад. пед. наук України. Київ : Шкільний світ, 2017. № 19/20. С.

29. Король А.В. Мовленнєва картка з картинками: логопедичне обстеження рівня мовленнєвого розвитку дитини Вид. 2-ге, зі змін. і доп. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 24 с. іл. + 8 с. (вкладка).

30. Костенко Т.М. Організаційно-методичні засади дистанційного навчання дітей з порушеннями зору / Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. Вип. 16. Київ, 2020. С. 192–208.

31. Костенко Т.М. Психодіагностичні методики для дітей із порушеннями зору: адаптація та модифікація / Особлива дитина: навчання і виховання. Вип. 4 (92). Київ, 2019. С. 60–67.

32. Мартинюк З. Моделювання орфографічної компетентності у школярів молодшої ланки навчання з особливими мовленнєвими потребами. *Monograph Publishing House of University of Technology, Katowice*, 2021. № 44. С. 482–488.

33. Навчально-методичний посібник «Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ». / Компанець Н.М., Луценко І.В., Коваль Л.В. – К.: Видавнича група «Атопол», 2018. – с. –100.

34. О.Чуйко, Є. Гладішко. Зміна контексту педагогічної взаємодії як умова організації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота» - К, 2022 №1(8) – С. 57-62. (Фахове видання. Категорія Б).

35. Обухівська А. Г., Ілляшенко Т. Д., Жук Т. В., Замша А. В., Каменщук Т. Д., Якимчук Г. В. Звіт про науково-дослідну роботу «Вдосконалення науково-методичного забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів в умовах соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами» (державний реєстраційний номер теми № – 0117U007458). Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2020.

36. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. – Київ : 2018. – 252 .С 70-75.

37. Особливості психолого-педагогічний супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю в системі корекційно-розвивального навчання спеціального загальноосвітнього закладу / навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, А.В. Міненко та ін.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової, І.В. Гладченко. – К., ІСП НАПН України, 2016. – 148 с.

38. Психолого-педагогічні засади технологій супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі їх соціальної інтеграції : кол. монографія [авт. кол.: Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, Т. Д. Каменщук, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук] ; наук. ред. А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко. – Київ : Ніка-Центр, 2020. – 113 с.

39. Рібцун Ю. В. Розвиток емоційної сфери дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : зб. наук. праць за ред. В. В. Засенка. Київ : ТОВ «Наша друкарня». 2020. Том 16. С. 206–222.

40. Семантичний та методологічний аналіз поняття «соціально-педагогічний супровід». СМ Коляденко. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 11.

41. Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів : практико-зорієнтований посібник . За ред. канд. істор. наук І. Г. Єрмакова, канд. психол. наук К. С. Тороп, канд. пед. наук К. В. Рейди. Дніпро : «Інновація», 2018. 385 с.

42. Соціальне виховання у сучасному українському соціумі: реаліх, досвід, перспективи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – Випуск. 24.(II том): збірник наукових праць: -Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. – С.153-158. ISSN2524-0730.

43. Соціально-реабілітаційні і навчальні програми в роботі інклюзивно-ресурсного центру із сім'ю : метод. пос. Т. В. Жук, О. Г. Задорожня, А. В. Замша, Т. Д. Ілляшенко, Т. М. Костенко, А. Г. Обухівська, Г. В. Якимчук; за ред. А. Г. Обухівської. Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 208 с. С. 69–86.

44. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів. Видання друге, перероблене і доповнене. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2006. 36 с. Дидактичний матеріал: комплект А і Б.

45. Сухіна І.В. Особливості адаптації до шкільного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку І.В. Сухіна. Діти з особливими потребами в освітньому просторі: збірник мат. V Міжнародного конгресу. Чернігів: Симоненко О.І, 2019. С.202–205.

46. Трикоз С.В. Ми поруч. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку С.В. Трикоз, Г.О. Блеч. Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с. (Серія «Поради батькам і педагогам»).

47. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами. 2018. № 8. С. 224–229.

48. Трофименко Л.І. Специфіка формування граматичної компетенції у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Особлива дитина: навчання і виховання. № 2 (98). 2020. С. 64–73.

49. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Альтернативна і додаткова комунікація. Допоміжні технології: можливості для розвитку та спілкування : навчально-методичний посібник. — К. : ФОП Усатенко Г. В., 2021. — 32 с.

50. Чеботарьова О.В. Метелики в обладунках. Діти з ДЦП. Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с. (Серія «Поради батькам і педагогам»).

51. Чеботарьова О.В. Сонячні діти. Діти із синдромом Дауна. Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с. (Серія «Поради батькам і педагогам»).

52. Чернуха Н.М. Надання соціальних послуг в сучасному освітньому середовищі: теорія та практика Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (15 – 16 березня 2018 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. – 258 с. ...– С.. 231-233.

53. Чобанян А. В. Психологічний супровід дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня : автореферат дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2019.

54. Чуйко О.В. Психологічне благополуччя дитини: від методології оцінювання до прикладних практик. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота» - К, 2021 №1(7) – С. 62-67. (Фахове видання. Категорія Б).

Іншомовні джерела

55. American Psychiatric Association (2013). "Highlights of Changes from DSM-IV to DSM-5". *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Fifth ed.)*. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing. p. 809.

56. Bonora, G., Dalai, G., De Rosa, D., Panunzi, M., Perondi, L., Rubertelli, C. PASS: Picture Augmentative Synsemantic System. A new system for AAC habilitative practices, theoretical background. *Inmaterial. Diseño, Arte y Sociedad*. 2019. Vol. 4, No.8. P. 33–78. 2.

57. Donna K. Daily, is associate professor of pediatrics at the University of Kansas Medical Center, Kansas City, Kan., where she is director of the Child Development Unit.

58. Grove, N., & Launonen, K. (Eds.) (2019). *Manual sign acquisition in children with developmental disabilities*. Nova Science Publishers.

59. Hillary Zisk A., Dalton E. *Augmentative and Alternative Communication for Speaking Autistic Adults: Overview and Recommendations*. *Autism in Adulthood*. 2019. Vol. 1, No. 2. 5.

60. Kolodna N. A., Bystrova Yu.O., Kovalenko V. Ye. Social and medical support of children with disabilities in training and health treatment centers. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie – Nr 1(9)*. – Łódź: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności, 2018. – p. 26-31

61. Michael J. Guralnick, Why early intervention works. A systems perspective. *Infants & Young Children* Vol. 24, No. 1, pp. 6–28

62. National Research Council (US) (2018) *Committee on Disability Determination for Mental Retardation*; Editors: Daniel J. Reschly, Tracy G. Myers, and Christine R. Hartel.

63. Stephen von Tetzchner, Kaisa Launonen, Beata Batorowicz, Leila Regina d'Oliveira de Paula Nunes, Cátia Crivelenti de Figueiredo Walter, Judith Oxley, Munique Massaro, Kristine Stadskleiv, Chih-Kang Yang & Débora 14 *Deliberato* (2018) *Communication aid provision and use among children and*

adolescents developing aided communication: an international survey, *Augmentative and Alternative Communication*, 34:1, 79–91.

Інтернет-ресурси

64. American Speech-Language-Hearing Association
<https://www.asha.org/public/speech/disorders/aac/> AAC Institute. URL:
<https://aacinstitute.org/>

65. International Society for Augmentative and Alternative
Communication. URL:<https://isaac-online.org/>

66. Портал інклюзивно-ресурсних центрів. URL: <https://ircenter.gov.ua/>

67. Фонд «Дитина з майбутнім». URL: <https://cwf.com.ua/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Ставлення громадськості до дітей з розумовою відсталістю

Шановний респонденте! Запрошую Вас взяти участь в опитуванні, спрямованому на визначення ставлення громадськості до дітей із розумовою відсталістю.

Опитування проводиться кафедрою соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка в рамках виконання кваліфікаційної роботи здобувачем освітнього рівня «бакалавр». Ми гарантуємо Вам конфіденційність, всі анкети будуть закодовані таким чином, що буде неможливо ідентифікувати респондента. Результати дослідження будуть представлені в узагальненому вигляді, без посилань на конкретних респондентів. Ваша участь у дослідженні є добровільною.

1. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що діти з розумовою відсталістю - такі само як і всі?
 - Так
 - Ні
 - Не всі діти з розумовою відсталістю такі, як нормотипові діти
 - Свій варіант
2. Чи доводилось Вам спілкуватись з людиною з розумовою відсталістю?
 - Так
 - Ні
 - Ні, але хочу
 - Ні і не хочу
3. Якщо так, то які були Ваші враження від спілкування?
 - Ніби говориш з дитиною
 - Мені було некомфортно, неприємно
 - Мені було байдуже

- Мені було цікаво, незвично
- Не доводилось спілкуватись
- Свій варіант

4. Які навчально-виховні заклади повинні відвідувати діти з розумовою відсталістю?

- Загальноосвітню школу з інклюзивними класами
- Спеціальні школи
- Мають вчитись вдома
- Свій варіант відповіді

5. Яку, на Вашу думку, необхідно надавати допомогу дітям з розумовою відсталістю? (можна декілька варіантів відповідей)

- Соціально-психологічну
- Матеріальну
- Медичну
- Моральну
- Свій варіант

6. Які умови життєдіяльності потрібно поліпшити для належного розвитку дітей з розумовою відсталістю?

- Житлово-побутові
- Медичні
- Соціально-психологічні
- Педагогічні/навчальні
- Жодне покращення умов не приведе до вирішення проблеми
- Свій варіант відповіді

7. Як Ви оцінюєте професійні перспективи людей із розумовою відсталістю?

- їм не варто працювати
- мають працювати по можливості
- вони можуть працювати лише в окремих галузях господарства
- залежить від ступеня розумової відсталості

- свій варіант
8. Що на Вашу думку чекає їх у майбутньому?
- повноцінне життя
 - нічого хорошого
 - це залежить від індивідуальності

дитини

- це залежить від вчасно наданої
- залежить від ступеня розумової відсталості

соціальної допомоги

- свій варіант відповіді

9. На Вашу думку, чи достатньо висвітлюється тема розумової відсталості в Україні?

- Так
- Ні
- Це не є необхідністю
- Свій варіант відповіді

10. Чи дозволили б ви спілкуватися вашій дитині із дитиною із розумовою відсталістю?

- Так
- Ні
- Свій варіант

11. Чи варто висвітлювати проблему розумової відсталості у серіалах/фільмах?

- Ні, це буде псувати враження від перегляду
- Так, це допоможе іншим людям толерантно ставитись до таких людей
- Мені байдуже
- Свій варіант

Рейтингове питання

За 10-ти бальною шкалою, вкажіть, будь ласка, які риси характеру, на Вашу думку, найбільше притаманні дітям із розумовою відсталістю?

№	Риси характеру	Шкала балів від 1-10
1.	<i>комунікабельність</i>	
2.	<i>підозріливість</i>	
3.	<i>замкненість</i>	
4.	<i>невпевненість</i>	
5.	<i>роздратованість</i>	
6.	<i>рішучість</i>	
7.	<i>оригінальність мислення</i>	
8.	<i>самостійність</i>	
9.	<i>доброзичливість</i>	
10.	<i>творчість</i>	

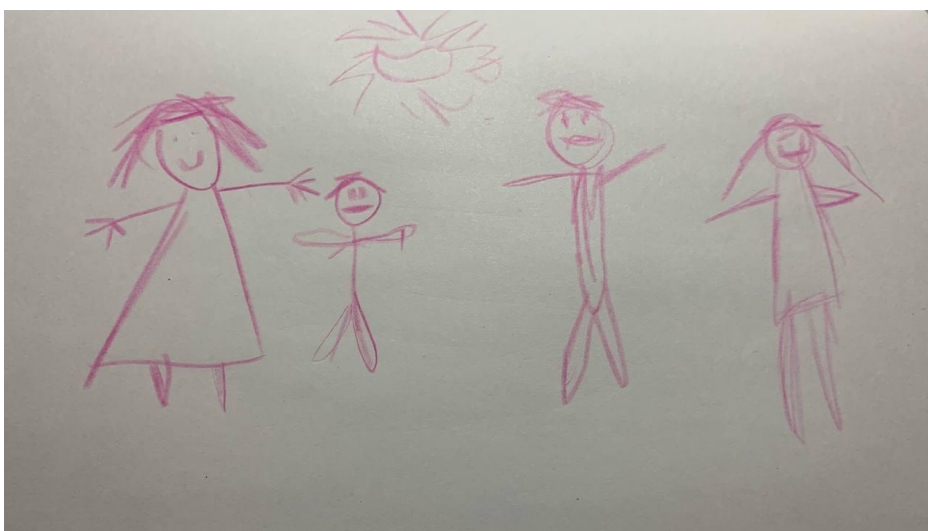
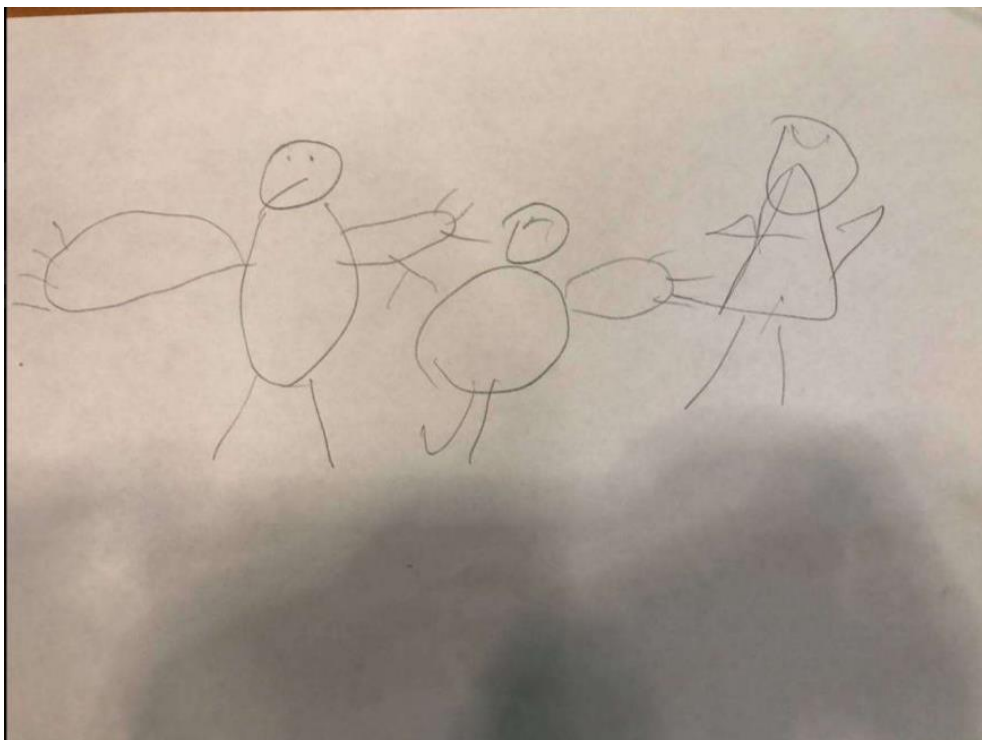
Методика «Кінетичний малюнок сім'ї»

Цей тест дає багату інформацію про суб'єктивну сімейну ситуацію досліджуваної дитини. Він допомагає виявити ставлення дитини до членів сім'ї, сімейні стосунки, які викликають тривогу в дитини чи є конфліктними, показує, як дитина сприймає стосунки з іншими членами сім'ї та своє місце в ній.

Для тесту КМС розроблена система кількісної оцінки. Виділено 5 симптомокомплексів, які допомагають оцінити малюнок.

Симптомокомплекс	Симптоми	Бали
І. Сприятлива сімейна ситуація	1. Спільна діяльність усіх членів сім'ї.	0 або 2 0 або 1
	2. Переважання людей на малюнку	0 1 2 0 1 2
	3. Зображення усіх членів сім'ї	0 1
	4. Відсутність ізольованих членів сім'ї	0 1 0 1 2
	5. Відсутність штриховки	0 1
	6. Хороша якість ліній	0 1 2
	7. Відсутність показників ворожості	
	8. Адекватне розташування людей на аркуші	
	9. Інші можливі ознаки	
ІІ. Тривожність	1. Штриховка	0 1 2 3
	2. Лінія основи – підлога	0 1
	3. Лінії над малюнком	0 1
	4. Лінії сильним натиском	0 1
	5. Стирання	0 1 2
	6. Надмірна увага до деталей	0 1
	7. Переважання речей	0 1 0 1

**Малюнки дітей з розумовою відсталістю при виконанні методики
«Кінетичний малюнок сім'ї»**

Симптомокомплекси тесту «Дім - Дерево – Людина»

Кожний симптомокомплекс складається з ряду показників, які оцінюються балами. Якщо показник відсутній, ставиться 0 у всіх випадках, присутність деяких ознак оцінюється в залежності від ступеня вираженості. Так, наявність хмар на одному малюнку — 1 бал, на двох — 2, а на всіх трьох — 3 (симптомокомплекс «тривожність»). При наявності більшості ознак ставиться 1 або 2 бали — в залежності від значущості даної ознаки в інтерпретації окремого малюнка або всіх малюнків тесту. Наприклад, відсутність основних деталей обличчя (очей, носа або рота) — 2 бали (симптомокомплекс «Труднощі спілкування»). Вираженість симптомокомплексу показує сума балів всіх показників даного симптомокомплексу.

Інтерпретувати малюнки будинку, дерева, людини можна тільки тоді, коли людина намалювала їх у стандартній тестовій ситуації.

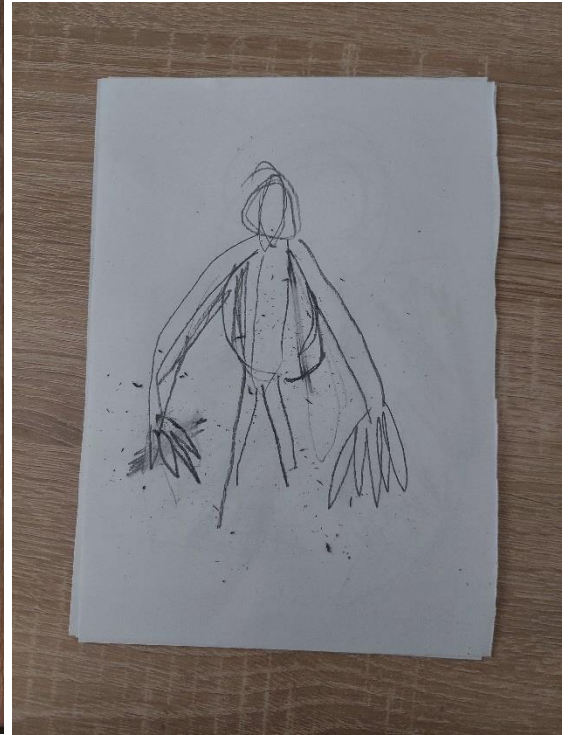
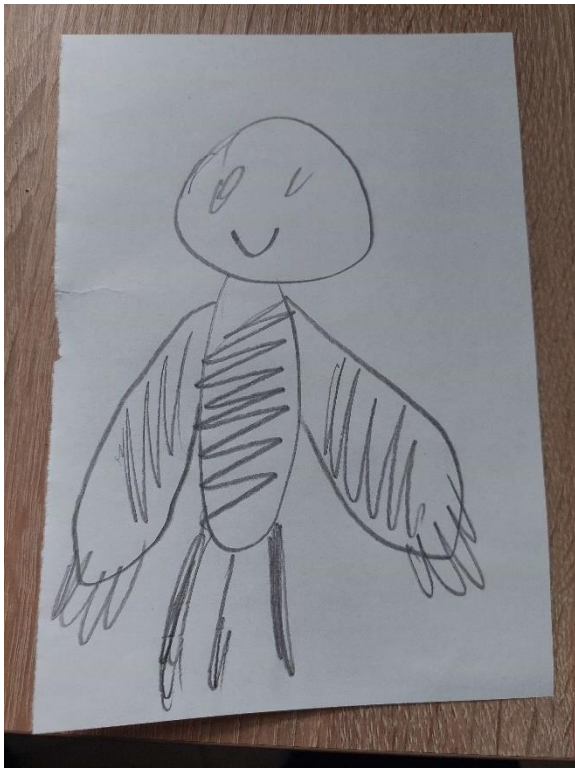
Необхідно пам'ятати, що при інтерпретації тесту необхідно виходити з цілісності усіх малюнків. Наявність лише однієї ознаки не свідчить про наявність певної психологічної особливості. Іноді гіпотези інтерпретації можна перевірити в бесіді з обстежуваним.

Слід зазначити також, що тест «Дім — Дерево — Людина» може показати, яка основна проблема обстежуваного: емоційна чи в сфері інтелектуального розвитку. Якщо дитина малює помітно гірше, ніж її ровесники, якщо на малюнках погана перспектива, неадекватні пропорції, відсутні основні деталі об'єктів, які малюються, якщо якість погана у всіх трьох малюнках, тоді можна думати про можливі відставання розумового розвитку. Якщо ж серед малюнків лише один виділяється поганою якістю, можна припустити, що він викликає найяскравішу емоційну реакцію дитини.

Симптомокомплекс	Ознаки	Бали
Незахищеність	Малюнок в самому	0.1.2.3
	Малюнок у верхній	
	Дім, дерево - у самому	
	Малюнок в низу	
	Багато другорядних	
	Дерево на горі	0,1
	Досить виражене	0,1
	Непропорційно довгі	0,1
Тривожність	Хмари	0.1,2.3
	Виділення окремих	
	Обмеження простору	
	Штриховка	
	Лінія з сильним	
	Багато виправлень	
	Мертве дерево, хвора	
	Підкреслена лінія	0.1.2.3 0,2
	існування Товста лінія	
		Затушовування
Недовіра	Дуже слабка лінія	0,2
	Будинок на краю	0,1
	Слабка лінія стовбура	0,1
	Одномірне дерево	0,1
	Дуже маленькі двері	0,1
	Самовиправдовуючі	0,1
	малювання,	
Почуття	Малюнок дуже малий	0.1.2.3
	Відсутність руки, ноги	0,2
	Руки за спиною	0,1
	Непропорційно короткі	0,1
	Непропорційно вузькі	0,1
	Непропорційно великі	0,1
	Дерево, яке померло від	0.1
Ворожнеча	Відсутність вікон	0.2
	Замок на дверях	0.1

**Малюнки дітей із розумовою відсталістю при виконанні методики
«Дім-Дерево-Людина»**

Методика «Який я?»

Експериментатор, користуючись поставленим далі протоколом (табл. 1), запитує у дитини, як він сам себе сприймає і оцінює по десяти різними позитивними якостями особистості. Оцінки, пропоновані дитиною самій собі, проставляються експериментатором у відповідні колонки протоколу, а потім переводяться в бали.

Таблиця 1 Протокол до методики - "Який Я?"

№ н/п	Оцінювані якості особистості	Оцінка по вербальній шкалі			
		так	ні	іноколи	не знаю
1	хороший				
2	добрий				
3	розумний				
4	акуратний				
5	слухняний				
6	уважний				
7	ввічливий				
8	умілий (здатний)				
9	працьовитий				
10	чесний				

Оцінка результатів

Відповіді типу «так» оцінюються в 1 бал, відповіді типу «ні» оцінюються в 0 балів. Відповіді типу «не знаю» і також відповіді типу «іноді» оцінюються в 0,5 бала. Самооцінка дитини визначається за загальною сумою балів, набраної нею за всіма якостями особистості.

Висновки про рівень розвитку

10 балів - дуже високий.

8-9 балів - високий.

4-7 балів - середній.

2-3 бала - низький.

0-1 бал - дуже низький.

Методика Рене Жиля

Методика спрямована на дослідження соціальної пристосованості дитини, сфери її міжособистісних відносин та їх особливостей, її сприйняття внутрішньосімейних стосунків, деяких характеристик її поведінки.

Методика дозволяє виявити конфліктні зони в системі міжособистісних відносин дитини, даючи тим самим можливість, впливаючи на ці відносини, впливати на подальший розвиток особистості дитини.

Проективна візуально-вербальна методика Р. Жиля складається з 42 завдань, серед яких 25 картинок із зображенням дітей або дітей і дорослих з коротким текстом, що пояснює зображену ситуацію і питанням до досліджуваного, а також 17 текстових завдань.

Дитина, розглядаючи малюнки, відповідає на поставлені питання, показує вибране нею місце на картинці, розповідає як вона повела б себе в тій чи іншій ситуації або вибирає один з перерахованих варіантів поведінки.

Психологу можна супроводжувати обстеження бесідою з дитиною, в ході якої можна уточнити ту чи іншу відповідь, дізнатися подробиці здійснення дитиною її виборів, з'ясувати, певні особливі, «делікатні» моменти в її житті, дізнатися про реальний склад сім'ї, а також поцікавитися, хто ті люди, які намальовані, але не позначені на картинках.

Методика може бути використана при обстеженні дітей від 4 до 12 років, а у випадку вираженого інфантилізму і затримки психічного розвитку – і більш старшого віку.

Психологічний матеріал, що характеризує систему особистісних відносин дитини, одержаний за допомогою методики, можна умовно розділити на дві великі групи змінних:

Змінні, що характеризують конкретно-особистісні відносини дитини з іншими людьми:

1. ставлення до матері;
2. ставлення до батька;

3. ставлення до батьків загалом;
4. ставлення до братів і сестер;
5. ставлення до бабусі, дідуся та інших близьких дорослих родичів;
6. відношення до друга (подруги);
7. ставлення до вчителя (вихователя).

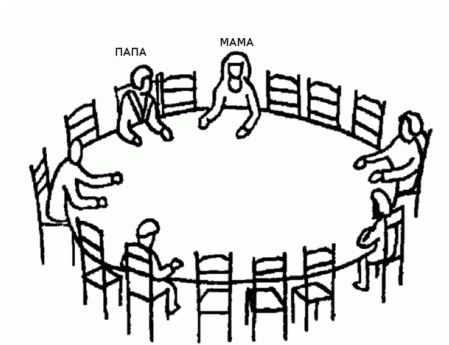
Змінні, що характеризують особливості самої дитини:

8. допитливість;
9. прагнення до спілкування у великих групах дітей;
10. прагнення до домінування, лідерства в групах дітей;
11. конфліктність, агресивність;
12. реакція на фрустрацію;
13. прагнення до усамітнення

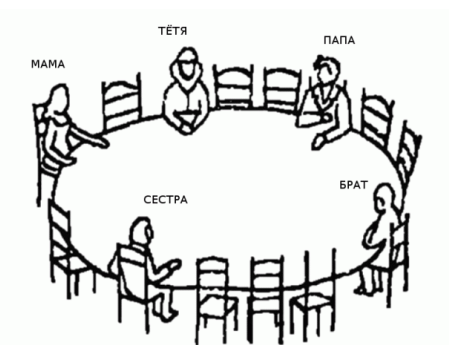
І, як загальний висновок, ступінь соціальної адекватності поведінки дитини, а також фактори (психологічні та соціальні), що порушують цю адекватність.

Тестовий матеріал

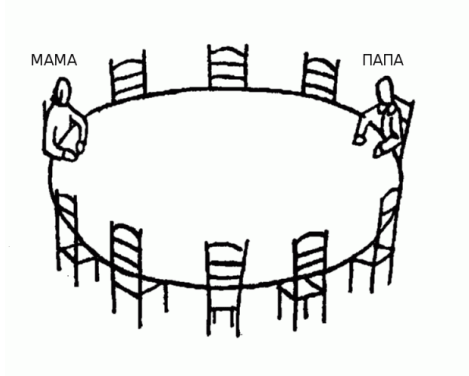
1. Ось стіл, за яким сидять різні люди. Познач хрестиком, де сядеш ти.

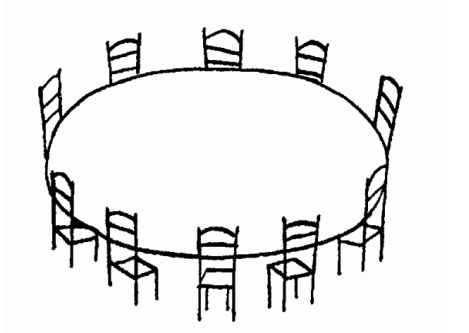
2. Познач хрестиком, де ти сядеш.

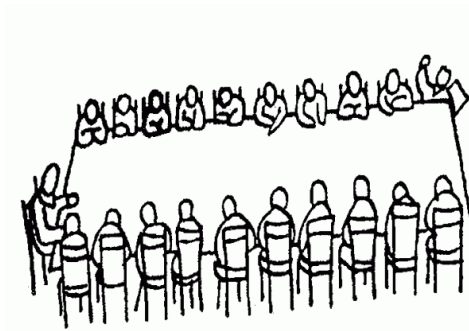
3. Познач хрестиком, де ти сядеш.

4. А тепер розмісти кілька людей і себе навколо цього столу. Познач їх родинні стосунки (тато, мама, брат, сестра) або (друг, товариш, однокласник).

5. Ось стіл, на чолі якого сидить людина, яку ти добре знаєш. Де сів би ти? Хто ця людина?

6. Ти разом зі своєю родиною будеш проводити канікули у господарів, які мають великий будинок. Твоя сім'я вже зайняла кілька кімнат. Вибери кімнату для себе.

БРАТ				ПАПА И МАМА
СЕСТРА				

7. Ти довгий час гостюєш у знайомих. Познач хрестиком кімнату, яку б вибрав (вибрала) ти.

ПАПА И МАМА				
ДЕДУШКА И БАБУШКА				

8. Ще раз у знайомих. Познач кімнати деяких людей і твою кімнату.

9. Вирішено піднести одній людині сюрприз. Ти хочеш, щоб це зробили? Кому? А можливо тобі все одно? Напиши нижче.

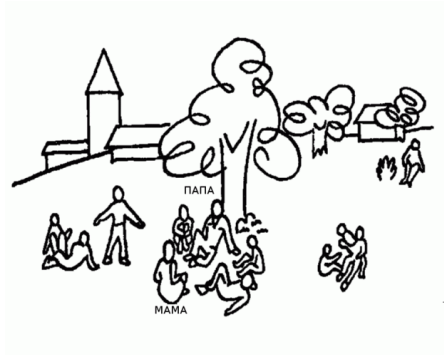
10. Ти маєш можливість виїхати на кілька днів відпочивати, але там, куди ти їдеш, тільки два вільних місця: одне для тебе, друге для іншої людини. Кого б ти взяв із собою? Напиши нижче.

11. Ти втратив щось, що коштує дуже дорого. Кому першому ти розповіси про цю прикрість? Напиши нижче.

12. У тебе болять зуби, і ти повинен піти до зубного лікаря, щоб вирвати хворий зуб. Ти підеш один? Або з кимось? Якщо підеш з кимось, то хто ця людина? Напиши.

13. Ти здав іспит. Кому першому ти розповіси про це? Напиши нижче.

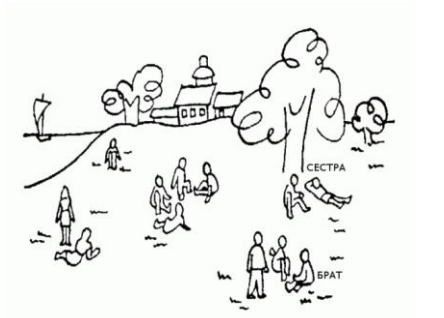
14. Ти на прогулянці за містом. Познач хрестиком, де знаходишся ти.

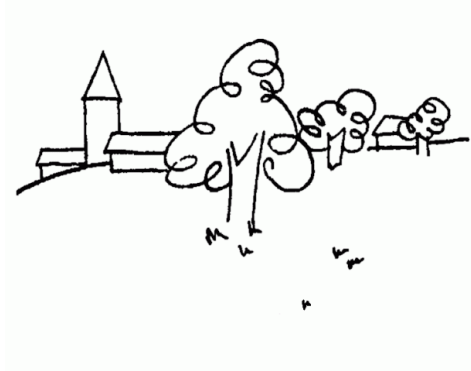
15. Інша прогулянка. Познач, де ти на цей раз.

16. Де ти на цей раз?

17. Тепер на цьому малюнку розмісти кілька людей і себе. Намалюй або познач хрестиками. Підпиши, що це за люди.

18. Тобі і деяким іншим дали подарунки. Хтось отримав подарунок набагато кращий за інших. Кого б ти хотів бачити на його місці? А можливо тобі все одно? Напиши.

19. Ти збираєшся в далеку дорогу, їдеш далеко від своїх рідних. За ким би ти сумував найсильніше? Напиши нижче.

20. Ось твої товариші йдуть на прогулянку. Познач хрестиком, де знаходишся ти.

21. З ким ти любиш грати: з товаришами твого віку; молодшими за тебе; старшими за тебе? Підкресли одну з можливих відповідей.

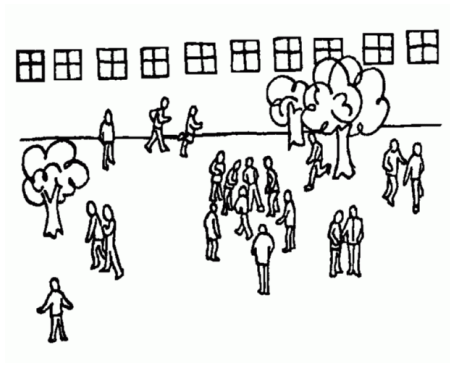
22. Це майданчик для ігор. Познач, де знаходишся ти.

23. Ось твої товариші. Вони сваряться з невідомої тобі причини. Познач хрестиком, де будеш ти.

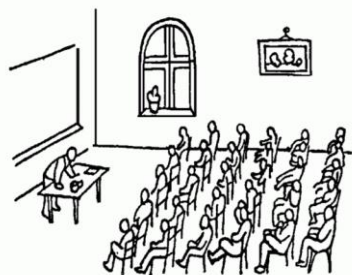

24. Це твої товариші, сваряться через правила гри. Познач, де ти.

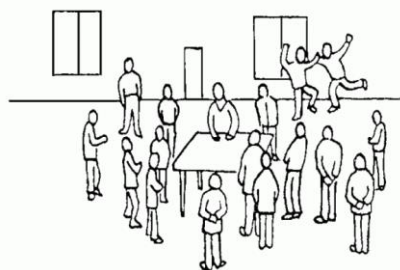
25. Товариш навмисне штовхнув тебе і звалив з ніг. Що робитимеш: будеш плакати; поскаржишся вчителю; вдариш його; зробиш йому зауваження; не скажеш нічого? Підкресли одну з відповідей.

26. Ось людина, добре тобі відома. Вона щось говорить сидячим на стільцях людям. Ти знаходишся серед них. Познач хрестиком, де ти.

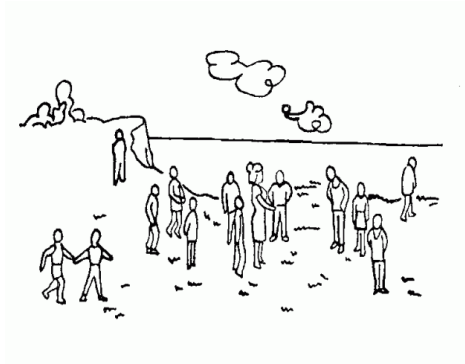

27. Ти багато допомагаєш мамі? Мало? Рідко? Підкресли одну з відповідей.

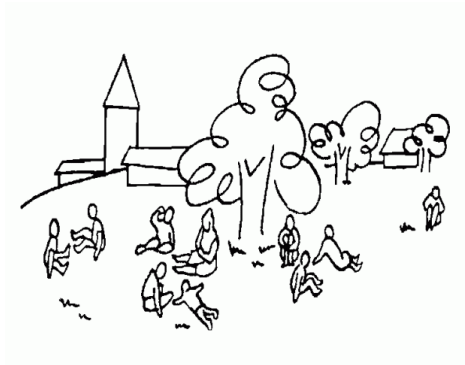
28. Ці люди стоять навколо столу, і один з них щось пояснює. Ти знаходишся серед тих, які слухають. Познач, де ти.

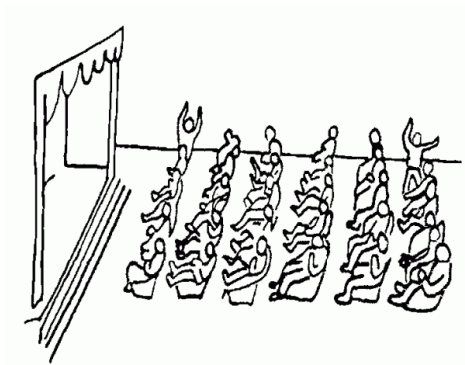
29. Ти і твої товариші на прогулянці, одна жінка вам щось пояснює. Познач хрестиком, де ти.

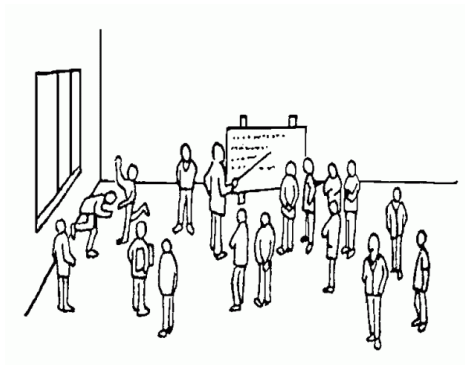
30. Під час прогулянки всі розташувалися на траві. Познач, де знаходишся ти.

31. Це люди, які дивляться цікавий спектакль. Познач хрестиком, де ти.

32. Це показ біля таблиці. Познач хрестиком, де ти.

33. Один з товаришів сміється над тобою. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш ображати його, бити? Підкресли одну з цих відповідей.

34. Один з товаришів сміється над твоїм другом. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш ображати його, бити? Підкресли одну з цих відповідей.

35. Товариш взяв твою ручку без дозволу. Що робитимеш: будеш плакати; скаржитися; кричати; спробуєш відібрати; почнеш його бити? Підкресли одну з цих відповідей.

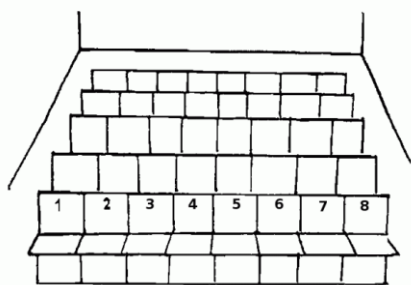
36. Ти граєш в лото (або в шашки, або в іншу гру) і два рази поспіль програєш. Ти незадоволений? Що робитимеш: будеш плакати; продовжувати грати далі; нічого не скажеш; почнеш злитися? Підкресли одну з цих відповідей.

37. Батько не дозволяє тобі йти гуляти. Що робитимеш: нічого не відповіси; образишся; почнеш плакати; почнеш протестувати; спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

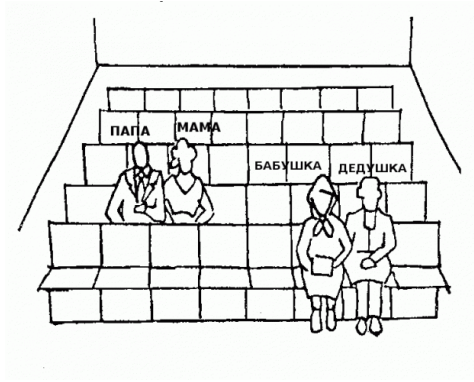
38. Мама не дозволяє тобі йти гуляти. Що робитимеш: нічого не відповіси; образишся; почнеш плакати; почнеш протестувати; спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

39. Учитель вийшов і довірив тобі наглядати за класом. Чи здатний ти виконати це доручення? Напиши нижче.

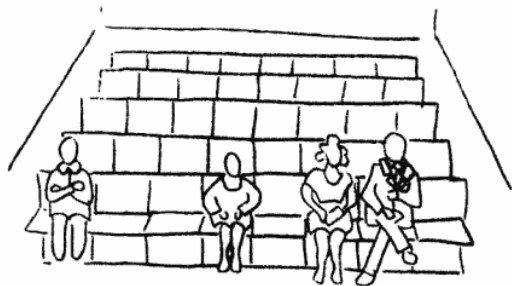
40. Ти пішов у кіно разом зі своєю родиною. У кінотеатрі багато вільних місць. Де ти сядеш? Де сядуть ті, хто прийшов разом з тобою?

41. У кінотеатрі багато порожніх місць. Твої родичі вже зайняли свої місця. Познач хрестиком, де сядеш ти.

42. Знову в кінотеатрі. Де ти будеш сидіти?

Ключ до тесту

Кожна з 13 змінних утворює самостійну шкалу. Певній змінній відповідають конкретні запитання в тесті.

Ставлення до мами: 1-4, 8-15, 17-19, 27, 38, 40-42

Ставлення до батька: 1-5, 8-15, 17-19, 37, 40-42

Ставлення до батьків загалом: 1, 3, 4, 6-8, 13-14, 17, 40-42

Ставлення до братів і сестер: 2, 4-6, 8-13, 15-19, 30, 40, 42

Ставлення до бабусі, дідуся та інших близьких дорослих родичів: 2, 4, 5, 7-13, 17-19, 30, 40, 41

Відношення до друга (подруги): 4, 5, 8-13, 17-19, 30, 34, 40

Ставлення до вчителя (вихователя). 5, 9, 11, 13, 17, 18, 26, 28-30, 32, 40

Допитливість: 5, 26, 28, 29, 31, 32

Прагнення до спілкування у великих групах дітей: 4, 8, 17, 20, 22-24, 40

Прагнення до домінування, лідерства в групах дітей: 20-24, 39

Конфліктність, агресивність: 22-25, 33-35, 37, 38

Реакція на фрустрацію: 25, 33-38

Прагнення до усамітнення: 7-10, 14-19, 21, 22, 24, 30, 40-42

Методика передбачає переважно якісний аналіз відповідей досліджуваного. Тому можна інтерпретувати виходячи з відповідей респондента на питання відповідних шкал.